

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови і літератури

Сиріна Аліна Василівна

**СИМВОЛИ У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ І. МАЛКОВИЧА:
СЕМАНТИКА І ПОЕТИКА**

Спеціальність: 014.01 Середня освіта (Українська мова і література.
Англійська мова)

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього рівня магістра

Науковий керівник

_____ Т.П. Беценко,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови і
літератури

«___»_____2021 року

Виконавець

_____ А.В. Сиріна
«___»_____2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СИМВОЛУ ЯК УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЕСТЕТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ	7
1.1. Лінгвофілософське тлумачення поняття «символ»	7
1.2. Лінгвостилістична природа символу	13
1.3. Проблема класифікації символів у вітчизняному мовознавстві	19
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ЛІНГВОСИМВОЛІВ У ПОЕТИЧНОМУ ІДІОСТИЛІ І. МАЛКОВИЧА	25
2.1. Фітосимволи	25
2.2. Зоосимволи	32
2.3. Антропоніми та теоніми як символи	36
2.4. Топоніми-символи	43
Висновки до розділу 2	51
РОЗДІЛ 3. СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІНГВОСИМВОЛІВ У МОВОТВОРЧОСТІ І. МАЛКОВИЧА	52
3.1. Стилiстичні функції фітосимволів	52
3.2. Стилiстичне значення зоосимволів	55
3.3. Стилiстичне навантаження топонімів-символів	56
Висновки до розділу 3	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Словесна символіка є одним із засобів зображення дійсності в художній літературі. Цим засобом широко користуються письменники і поети усього світу. Дослідження символів у творах художньої літератури викликає науковий інтересу сучасних мовознавців. В. Тихоша (2013) зауважує: «У художніх творах символи у формі лексем мають власний зміст, тобто семантику, що міняється в конкретному контексті, завдяки чому і виникають нові прочитання» [52, с. 109]. На думку Л. Лемець (2018), слово «символ» викликає у сучасної людини не тільки низку абстракцій чи конкретних уявлень, але й асоціації, образи, відчуття магічного, таємничого, загадкового, а ще – відчуття безмежного в пізнанні макрокосмосу, довкілля, і мікрокосмосу, внутрішнього світу [25, с. 25]. До символічних образів у поетичній творчості звертався також І. Малкович, що й зумовило вибір теми дослідження.

Актуальність дослідження.

Спостережено, що символ широко використовуються у художній літературі з метою створення образності, метафоричності викладу. Незважаючи на достатньо потужну традицію у дослідженні символів, не до кінця вирішеними залишаються питання їх функціонування у художньо-образному континуумі. Є потреба у докладному і різнобічному описові лінгвосимволів як компонентів ідіолекту письменника. Це дасть змогу виявити їх мовно-естетичні потенції.

Доволі показовим у означеному ракурсі видається оригінальний лінгвостиль сучасного українського поета, публіциста та перекладача І. Малковича. Зазначене засвідчує актуальність обраної тематики дослідження. Зазначене засвідчує актуальність обраної тематики дослідження.

В авангарді свого літературного покоління І. Малкович вирізняється особливо потужним психологізмом ліричної автоінтерпретації власного самотнього сприйняття світу, часто свідомо втиснутого в сакральний простір дитячої казки, яка єдина здатна зберегти автентичність самотньої української культури, її гармонійного природного середовища, й протиставити його агресивному наступу нового «постмодерного» часу. Простір дитячої чистоти та

відвертості стає комфортним полем для творчості поета. Саме тому лірика І. Малковича нагадує по-дитячому щирий, відвертий і блискуче відшліфований філологічно монолог із самим собою про те, що мало б хвилювати всіх людей, особливо українців. Важливу функцію інтерпретації власного художнього світу поет не перекладає цілком на плечі читача, навпаки, його поезія чи не найбільше серед покоління вісімдесятників зберігає в собі яскравий і легко впізнаваний струмінь авторської свідомості, реалізація якого відбувається передусім через суб'єктні засоби вираження, часткове дослідження яких представлене в працях літературознавців Н. Анісімової, К. Москальця, М. Слабошпицького, В. Даниленка, І. Гришин-Грищук, К. Олійникової та інших. Мовознавчих досліджень, присвячених вивченню ідіостилю І. Малковича, поки що бракує. Вважаємо, є потреба у тому, щоб приділити увагу лінгвістичному описові ідіолекту митця.

Мета дослідження – схарактеризувати лінгвосимволи як складники поетичного ідіолекту І. Малковича (на матеріалі збірок «Подорожник», «Яксунині береги»); описати групи лінгвосимволів та проаналізувати їх стилістичні функції у поетичних текстах митця.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) окреслити теоретичні засади вивчення символу як універсальної естетичної категорії; схарактеризувати лінгвостилістичну природу символу;
- 2) схарактеризувати класифікації символів; означити проблемні питання у класифікаційному аналізі лінгвосимволів;
- 3) здійснити спробу класифікації лінгвосимволів у поетичній інтерпретації І. Малковича;
- 4) проаналізувати стилістичні функції символів у мовотворчості митця.

Об'єктом дослідження слугує поетична мова І. Малковича.

Предметом дослідження є лінгвосимволи, засвідчені у збірках І. Малковича «Подорожник», «Яксунині береги».

Матеріалом дослідження слугували збірки І. Малковича «Подорожник», «Яксунині береги».

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше запропоновано аналіз лінгвосимволів, засвідчених у поетичній мові І. Малковича та здійснено їх лексико-семантичну класифікацію (на основі збірок «Подорожник», «Яксунині береги»).

Методи дослідження: у роботі використано описовий метод (основний метод дослідження, який передбачає виявлення лінгвосимволів, їх систематизацію, класифікацію, з'ясування специфіки функціонування у поетичних текстах), метод компонентного аналізу (семантичний аналіз лінгвосимволів), лінгвостилістичний аналіз (характеристика лінгвосимволів як художньо-образних одиниць у авторській інтерпретації), статистичний метод (кількісні підрахунки частотності функціонування лінгвосимволів у поетичних текстах), прийоми аналізу, синтезу, зіставлення.

Теоретичне значення дослідження полягає у описі лінгвосимволів як художніх засобів і компонентів поетичної картини світу митця.

Практичне значення дослідження вбачаємо у можливості використання його результатів під час підготовки до семінарських та практичних занять з лінгвостилістики та літературознавства, а також з метою подальших наукових досліджень з означеної теми.

Публікації. Основні положення дослідження висвітлено у 5-ти публікаціях: Некрасова А.В. Поетична модель світу Івана Малковича (на прикладі вживання фітонімів у віршованій формі. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих науковців «Україністика: нові імена в науці». Бахмут: Горлівський інститут іноземних мов, 2020. С. 103–107; Некрасова А.В. Семантика символів-фітонімів у поетичному доробку Ірини Жиленко. Актуальні питання філології та методології: збірник статей студентів / за ред. В.В. Герман. Суми: Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019. С. 162–167; Некрасова А.В. Значення лексикографічної праці І. Сабадоша «Словник ботанічної номенклатури» в історії становлення та розвитку галузевого словникарства. Некрасова А.В. Фітосимволи фольклорного походження у поетичному дискурсі І. Малковича. Матеріали IX Всеукраїнської

наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 15–16 квітня 2021 р.) / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 197–203. Сиріна А.В. Стилістичні функції топонімів-символів у поетичній мові І. Малковича. Актуальні питання філології та методології: збірник статей студентів / за ред. В.В. Герман. Суми: Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2021 (у друці).

Результати наукового дослідження апробовано на конференціях. Зокрема, на II Міжнародній науково-практичній конференції студентів і молодих науковців «Україністика: нові імена в науці», Бахмут, 2020; VI Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін», Суми, 2020.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СИМВОЛУ ЯК УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЕСТЕТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

1.1. Лінгвофілософське тлумачення поняття «символ»

Термін «символ» у сучасній довідковій літературі тлумачиться як «умовне позначення якогось предмета, поняття або явища» [46, IX, с. 174], а також вважається «розпізнавчим знаком» [44]: «Уява особливого роду, але завжди конкретно взята з зовнішнього світу». Вважається, що «у кожного народу в символіці є свої особливості, що пояснюється передусім специфікою спілкування цього народу з довкіллям; щоб знати й розуміти історію й культурне життя того чи того народу, треба знати й розуміти його символи» [14, с. 537].

У художніх текстах дослідники виокремлюють словесні символи – стійкі, тобто асоціативні комплекси, закріплені в свідомості людей, які фігурують у вигляді «символічної аури», низки сем культурно- стереотипного та архетипного, давнього міфологічного характеру [33, с. 50].

Характерно, що образно-символічного змісту набувають передусім назви на позначення явищ і предметів довкілля, побуту, культури; слова, що фіксують традиції, звичаї, світогляд і спосіб мислення українців. Образно- символічне значення передають також слова, пов'язані з уявленнями народу про добро і зло, гідність і підлість, пристойне і непристойне, морально-етичні норми [54, с. 171].

Г. Філь наголошує, що на створенні мовної картини світу суттєво позначилися народні уявлення про перевтілення людей в тварин, зумовлені традиційним зіставленням поведінки людини і тварини. Українська так само, як інші індоєвропейські мови, засвоївши загальну систему образів-символів світу природи, одночасно внесла в їхню інтерпретацію власний національно-культурний компонент, зокрема через національне бачення особливостей поведінки хижих і домашніх тварин [54, с. 281].

М. Дмитренко зауважує: «Людина живе у світі символів, що своїм походженням сягають як давніх часів формування мови та мислення, уявлень про світ, міфологічної свідомості та мистецького синкретизму, так і нових,

пов'язаних із науково-інформаційними технологіями» [11, с. 5]. Якомога повна символічна картина світу, на думку науковця, збережена саме в мові та фольклорі, які являють собою колективні витвори. Маючи родове (родоплемінне) соціолокальне коріння, усна словесність (мова, фольклор), як культурна універсалія, набула етнічних і національних ознак.

П. Хаботнякова трактує словесний символ як «звичайне слово, яке позначає предмет, що набуває символічного значення». Символ являє собою багатозмістовий знак, що також може мати словесне втілення [57, с. 192].

С. Альбота вважає, що художній символ налагоджує зв'язок між абстракціями й чуттєвістю, безмежним і кінцевим, загальним і одиничним, виступає засобом функційної деформації зображуваних явищ для того, щоб вирізнити в них загальне, суттєве й головне. Щоб виконати ці функції, художній символ має бути зрозумілим, приступним, природним і здатним швидко асоціативно відтворювати символізований зміст [1, с. 108].

Розвідки з мовознавства спрямовані на з'ясування мовної природи символу, вивчення особливостей його функціонування в художньому тексті. Так, Л. Колесникова (2015) звертає увагу дослідників на мовні особливості символу: «Мова фіксує символ не як беззмістовний знак, а як повноцінне слово, що має власне лексичне значення. Слово-символ у мові двопланове, воно є немовби своєрідною формулою-асоціацією складних взаємовідношень двох різних рис – прямого (номінативного) лексичного значення слова та символічного» [18, с. 54].

А. Микитенко (2016) визначає поняття символу як найбільш складного знака та, спираючись на результати проведеного дослідження, називає його основні відмінні риси: невизначеність, умотивованість, канонічність; здатність репрезентувати об'єкти, події чи ідеї; потреба в інтерпретації; підтекст; властивість демонструвати діахронічний зв'язок культури; пов'язаність із непередметним світом смислів; здатність визначати програму дій, створювати модель поведінки, об'єднувати людей в одну етнокультурну спільноту [32, с. 223].

У сучасній мовознавчій науці тривають різноформатні дослідження в галузі символознавства: Ю. Дядищева-Росовецька (символіка поетичних текстів Т. Шевченка), Н. В. Слухай, Ю. Л. Мосенкіс (мовна символіка текстів Т. Шевченка), К. Голобородько (символопростір поезії О. Олеса), М. Торчинський (християнська та біблійна символіка), М. Івасюта (особливості функціонування мовних символів у творчості письменників Буковини ХІХ – початку ХХ століття). І. Сирко, Н. Пастух (символи українського фольклору), О. Куцик (слова-символи у фразеології).

Л. Мацько зауважує, що зацікавлення символікою – це зацікавлення внутрішньою сутністю речей, ідеями та ідеалами, а символ можна сприймати як образ-ідею, що постав на багатозначності предметного чи процесуального змісту і закріпився як фігурант у процесі спілкування [31, с. 303–304].

Т. Беценко (2018) виокремлює традиційні для української культури образи-символи: хата, мед, піч, яблуня, яблуко, груша, калина, вітряк, криниця, колодязь, струмок, джерело, вода, пісня, соловей, журавель, літак, соняшник, пшениця, сонце, гай, стежка, поле, село тощо. Одні з них є ентознаками української культури, їх фіксують фольклорно-пісенні тексти (калина, гай, хата, вода, криниця, кінь та ін.), інші – суто авторськими маркерами світу-дійсності (мед, яблуко, груша, село, молоко, метелик) [5, с. 34].

З погляду смислового вмісту символи постають складними знаками з єдиним комплексом у плані вмісту, який створюється складанням і поєднанням значень (у мовному відношенні) або концептів (у змістовно-логічному відношенні). У символічних кодуваннях діє принцип складання понять (значень), що відповідає операції складання в логіці. Пряме значення у слові-символі зберігає свою самостійність і щодо абстрактних символічних значень є рівноправним. Натомість слово-образ (конкретне, одиничне поняття) та ідея (загальне, абстрактне поняття) виступає у символічному зв'язку, взаємно доповнюючи один одного. Абстрактна ідея, закодована в конкретному змісті, виражає абстрактне через конкретне, проте й конкретне кодується абстрактним.

Оскільки трактування символу винятково в лінгвістичному вимірі видається складним, то важливо розглянути філософське розуміння символу.

У філософії символ визначається як спосіб пізнання істинного божественного сенсу; мова, міф, релігія, мистецтво і наука є символічними формами, за допомогою яких людина, з одного боку, упорядковує навколишній хаос, а з іншого, єднає самих людей [53, с. 183]. За Е. Фроммом (1900-1980), символ – це те, що позначає «щось», що зображає внутрішній стан людини, її почуття і думки; це те, що перебуває поза нами й символізує щось усередині нас [56, с. 227].

Осмислення символу як філософського поняття започатковано в античній філософії, що спонукала до абстрактного мислення. Біля витоків філософського мислення перебували досократики, Упанішади, Веди, які заклали підвалини мистецтва побудови символів.

За Арістотелем (384 до н.е. – 322 до н.е.), символ – знак, смислом якого є якийсь знак іншого роду чи іншої мови; цей знак – засіб передачі плану вираження (адекватного чи метафоричного) до плану змісту, значення. Ці значення прозорі, зрозумілі, піддаються класифікації [13, с. 17].

Філософську проблему символу усвідомлює Платон (427 до н. е. – 347 або 348 до н. е.), який розглядає можливість адекватної форми абсолютного. Так, Платон бачить у символі не вказівку на річ, а наближення до вищої ідеальної форми об'єкта, тому адекватний сенс символу можна виявити інтуїтивно, через натхнення. У книзі «Держава» є розділ «Символ печери», де символічне пізнання представлено конкретно: філософ описав процес сходження від «тіней» ідей до вищого світу блага. Символи виступають змістовними образами, що спираються на інтуїцію та прозріння. За таких умов символи не можуть бути розгадані до кінця і не трактуються однозначно. Завжди в символі залишається деякий непроникний зміст» [37, с. 292–298].

У добу Середньовіччя поняття символу знову переосмислюється. З'являється релігійна символіка. Отці церкви приступили до структурного аналізу символу, поділивши символи на два типи знаків: 1) реалістичний знак

(образ) і 2) знак договірний, умовний (символ). Межу між Старим і Новим Завітами як між двома різними системами знаків окреслив апостол Павло, визначивши символ так: «Закон, мавши тільки тінь майбутнього добра, а не самий образ речей, тими самими жертвами, що завжди щороку приносяться, не може ніколи вдосконалити тих, хто приступає» [53, с. 10].

В епоху Просвітництва формується новий погляд на культуру, згідно з яким людина постає творцем прекрасних форм, бо вона має ідею форм і здатна втілювати власні ідеї. Раціоналістичний естетизм представлений у творчості А. Шефтсбері, Г. Лессінга, Ф. Шіллера і Й. Гете.

У трактаті з естетики «Критика здатності судження» (1790) І. Кант (1724 – 1804) пояснює поняття «символічне», виходячи з функції раціоналізації, «гіпотипози» (*hypotypose*) – зображення, *subjectio sub adspcetum*, тобто символ конкретизує ідею, чуттєво виражаючи абстрактне. *Hypotypose*, за І. Кантом, діє двояко: 1) схематизувавши концепт, який відкривається в понятті через споглядання, та 2) за допомогою символізації, що веде до причинного концепту «споглядання, при якому дія здатності судження збігається з тим, що вона спостерігає в схематизації лише аналогічно, а не за самим змістом, тобто лише за формою рефлексії, а не за змістом» [16, с. 193]. І. Кант розглядає символічне як різновид інтуїтивного.

Г. Гегель вважає символ видом знака. Сенс знака філософ розуміє як концепцію духу, а вираження – чуттєвий феномен: «Символ – це чуттєвий об'єкт, який не повинно сприймати так, яким він є сам по собі» [9, с. 297]. Символ у Гегеля перетворюється на образ. У свою чергу, образ вважається символічним, якщо він, крім прямого значення, має додатковий комплекс сенсів.

Новітня філософія Заходу зберігає проблематику тлумачення символу в перетворених формах. ХХ ст. гіпостазує символ і встановлює домінування функції над буттям. Символізм ХХ століття вирізняється за феноменологічною, універсальною, конвенціональною, релятивістською ознаками. Філософи ХХ століття вважають символ самовираженням.

З вітчизняних авторів заслуговують на увагу фундаментальні праці з національної символіки Г. Сковороди, М. Костомарова, О. Лосєва.

Г. Сковорода (1722–1794) розглядає «символ» як образно-світловий знак Бога, і Бог стає центром «лучей умных». У кожному символі Г. Сковорода бачить три ступені істоти: 1) проста істота («гола»); 2) істота, здатна уявляти образно та 3) прихований зміст образу. Кожен образ у Г. Сковороди наділений багатозначністю символічних форм. Реальним символом, який пробуджує думку, визначено символ серця: «Кожен є тим, чим є його серце. Основою всьому в людині є серце людини. Воно і є істинною людиною» [43, с. 238].

М. Костомаров (1817–1885) пояснював походження та розвиток символіки крізь образне відбиття народного духу та мислення. На думку М. Костомарова, поняття міф і символ є тотожними: міфи – вигадані історії, в основу яких покладено одухотворення, обожнення явищ фізичної природи, і символи зумовлюють і взаємопороджують один одного. Міф, поєднаний з певним предметом фізичної природи в свідомості людини, повідомляє цьому предметові постійну присутність духовного значення, наявного в самому міфі [21, с. 64–65].

Теорію міфу і символу розробив О. Лосєв (1893–1988). Учений констатував: 1) символ виконує функцію відображення дійсності; 2) символ є смислом дійсності; 3) символ – інтерпретація дійсності в людській свідомості; 4) символ – сигніфікація дійсності; 5) символ – перетворення дійсності [26].

Онтолого-гносеологічна схема О. Лосєва ґрунтується на положенні: хоча символ і є відображенням речі, він, водночас, не є «прямою даністю речі або дійсності» [27, с. 9]. Той самий предмет може відображатися або виражатися різними способами. Символ – інструмент свідомості, за допомогою якого можна впорядковувати, структурувати сприйняття будь-якого матеріалу шляхом внесення в нього символізованих конструкцій. У символі обов'язково є ідея, покладена в основу його створення, внаслідок цього і формується впорядкованість.

1.2. Лінгвостилістична природа символу

Символ виступає у мові не знаком, а повноцінним словом, що має певне лексичне значення. Це слово, крім прямого значення та переносних, які розвинулися на основі прямого мовного характеру, виступаючи як символ, набуває нового змісту, тобто символічного значення (похідне значення, переносне значення, метафоричне значення та ін.). Слово-символ пов'язане з предметом асоціативно, через інше слово, номінативне значення якого безпосередньо спрямоване на об'єктивну дійсність. Семантика слова-символу характеризується імпліцитністю: наявністю символічного фону, який вказує на етнокультурне значення позначуваного поняття, та символічної компетенції мовців, від якої залежить частота використання, інтерпретації слів-символів певного лінгвосоціуму.

Л. Домилівська зазначає, що лінгвістичне дослідження слів і сполучень слів-символів на сьогодні виходить за межі онтології, семіотики, культурології, літературознавства, фольклористики тощо, хоч і спирається на їхні дослідження. Мовознавчі вчення ґрунтуються на з'ясуванні мовної природи символу, вивченні його функціонування в тексті [12, с. 127].

Символ як термін лінгвістики та літературознавства пов'язаний з образною реалізацією слова в тексті (тропи, метафора, метонімія, переносне значення слова тощо). Дотичними до символу є такі поняття: словесний символ, словесний символічний образ, слово-символ, символічне значення слова, переносно-символічне значення тощо. У зв'язку з цим перед мовознавцями постає завдання визначити, що саме являє собою слово-символ у лінгвістичному плані.

Н. Слухай визначає пізнання природи символу, феномену, резонансного у багатьох сферах людських знань, особливо гуманітарного профілю, як найважливіше завдання у лінгвістичних дослідженнях [47, с. 172].

Е. Сепір тлумачить символ двояко: 1) символ – це замінник деякого більш посередницького типу поведінки, а, отже, будь-яка символіка передбачає існування значень, які не можуть бути безпосередньо вилучені із ситуаційного контексту й 2) символ – це згусток енергії, дійсна значущість якого

непропорційно більша, ніж, на перший погляд, тривіальне значення, виражене його формою як такою [48, с. 205].

М. Кочерган характеризує символ як явище специфічно національне, оскільки семантика символу виявляється лише в контексті світоглядної традиції певного народу, через що носій іншої культури не може декодувати символ. Процес створення символу тісно пов'язаний зі співвідношенням у мовній одиниці денотативної та фонової інформації, причому фонова переважає [22, с. 16].

О. Фоменко поняття «символ» у сучасній лінгвістиці розглядає як багатосмисловий конвенційний умотивований знак, що репрезентує, крім власного денотата, пов'язаний із денотатом, але якісно інший, більшою частиною віднесений або абстрактний референт, причому пряме та переносне значення об'єднуються під спільним позначенням. Мовознавець вважає символ комплексним знаком, у плані змісту якого є як мінімум два рівноправні ядра: пряме конкретно-денотативне значення і переносне, як правило, абстрактне [55, с. 406].

Поняття «символ», за спостереженням В. Сиротіної, у мовознавчому тлумаченні двопланове: характеризує складні відношення двох різних за своєю природою явищ і протиставлених за низкою характерних рис – прямого, номінативного значення слова (конкретне, вузьке) і значення символічного (абстрактне, узагальнене). Перше – експліцитне, спирається на лексичні зв'язки, а друге – імпліцитне, для його розуміння потрібен аналіз мовних факторів, знання змісту символу або його декодування на основі контекстних зв'язків. Величина і характер опорного контексту можуть різнитися: одні слова-символи порівняно незалежні, зв'язок між знаком і означуваним в них загальноприйнятий, інші потребують пояснення [42, с. 54].

На думку В. Маслової, будь-який символ – це образ, проте образ можна вважати символом лише тоді, коли він реалізує абстрактне символічне значення, яке експлікується в контексті та імплікує асоціативні зв'язки з міфами, фольклором, легендами. Образ набуває символічних сенсів в тому випадку, коли

трактувати його буквально не можна, або ж такого тлумачення замало для розуміння його суті [30, с. 99]. Образи, які становлять основу традиційно-поетичних символів, увійшли до фонду загальнолюдських уявлень. Вони є і в сучасній літературній творчості митців слова.

У поезії будь-яке слово може набувати ознак символу через підвищену асоціативність й семантичну багатозначність поетичного тексту. Мовознавець О. Потебня наголошує: «Всякий знак є багатозначний: це є властивість поетичних творів» [39, с. 259].

Природа символу така, що допускає використання його як художнього засобу для вираження емоцій та цінностей. Сферою використання художніх символів є поезія та проза, де символи відображають особистий досвід письменника. Слова-символи часто ототожнюють з різними видами художніх засобів, зокрема з метафорою, алегорією та метонімією.

Метафора вирізняється оказіональним характером утворення, автор використовує її для оцінки зовнішніх властивостей предмета, рис характеру персонажа. Натомість в алегоризації провідним є абстрактне поняття, для вираження якого автор актуалізує конкретні мовні засоби, тому цей процес виглядає «штучним» або довільним, особливо коли план вираження та план змісту не пов'язані між собою. Алегорія використовується авторами літературних творів з метою кращого розкриття певного образу та поняття, тому для декодування алегорії потрібне логічне мислення, її значення має бути чітким і зрозумілим.

Символічна образність по-різному виявляється в художніх творах. Так, письменники-реалісти зберігають пряме предметне значення слова, й воно служить для зображення довкілля, символічне значення слова відходить на другий план, нашаровується на пряме, проте обидва значення залишаються художньо вагомими і значущими. Символічне значення абстрактне порівняно з номінативним, але воно так само, як і предметне значення, співвіднесене з дійсністю, відбиває реальні властивості речей і виступає засобом пізнання світу. Асоціації, які ведуть до створення образу-символу, природні, ясні,

художньо вмотивовані. Такий символ вільно входить у процес художнього узагальнення, сприяючи семантичній багатомірності розповіді. Використовуючи конкретне пряме значення й абстрактне символічне, письменник може переходити від змалювання предметного світу людей до заглиблення у сферу ідей, висвітлення філософських узагальнень тощо.

Символічне значення спирається на широкий контекст, формується на основі конотатів смислу в слові, виступає як естетичне значення, тому не може бути чітко сформульоване (символічні образи у певних поетичних системах).

О. Кравченко, досліджуючи природу символу, тлумачить його як особливий образ художнього тексту, знак, у якому синтезуються предметне значення слова, розкривається його внутрішній зміст, крім того, символ характеризує глибинний сенс свідомості, який поет переживає несвідомо, та значення, які виникають у свідомості читача [23, с. 6].

В. Кононенко зазначає, що символом стає той образ, який виражає ідею (або якусь не висловлену чи й невловиму таїну), а не тільки конкретно-чуттєві, наочні ознаки реалій [19, с. 17]. На думку науковця, словесний символ, народжений у текстах унаслідок узагальнення, розширення слова до образу, перетворення його в образ-ідею, має розгалужені асоціативні зв'язки, що виводять такий символ за межі конкретних мовних ситуацій, у систему образного світосприймання і тим самим у позамовний світ, в оточення, властиве даному соціуму [19, с. 243]. Словесна символіка не існує поза системою образних засобів: вона є органічною складовою і входить у контексти з виразною художньою спрямованістю. Символи не лише живляться асоціативно-образною мотивацією, а й самі виступають образами високого естетичного рівня [33, с. 259].

М. Івасюта визначає символ як вербальний предметний знак, семантика якого є результатом інтеграції та переосмислення на асоціативному рівні його прямих, переносних, конотативних значень. Такий символ перебував під специфічним впливом національного культурного контексту й утворився за допомогою метонімії чи метафори. Символ є засобом художнього вираження,

у якому акумульована ідейно-художня енергія твору, виражене світобачення письменника [15, с. 14].

Символи виступають складовою частиною художнього твору, відіграють провідну роль у розумінні ідейної спрямованості й сприйнятті авторського задуму художнього твору. Символи вирізняються як поняття світоглядні, формотворчі та стилістичні. Використання автором символів у художньому тексті формує поле для інтерпретації твору читачем, якомога повно розкриває образи персонажів, відображаючи їх внутрішній світ та емоційний стан, що сприяє донесенню до читача основної ідеї художнього твору. Письменники, які використовують у своїх творах велику кількість символів, підсилюють ідейне навантаження ключових характеристик персонажів. Символи також розширюють смислову перспективу твору, дозволяють читачеві йти за авторськими «підказками», складаючи ланцюг асоціацій, що зв'язує різні явища життя. Асоціативна природа символу потребує не тільки раціонально-логічного, але й емоційно-підсвідомого розуміння. Логічні, причинно-наслідкові зв'язки між порівнюваними об'єктами можуть виявитися неістотними, тоді домінує асоціація. В умовах індивідуально-авторського осмислення дійсності, втіленої у художній текст, символ може виступати контурно окресленим, прихованим, проте відчутним внутрішньо, хоча й не пізнаним читачем до кінця.

У символі може бути виражена система відповідностей між різними сторонами зображуваної письменником дійсності, як-от: світом природи та життям людини, суспільством й особистістю, реальним і нереальним, земним і небесним, зовнішнім і внутрішнім тощо.

У теорії символу головна роль відводиться уявленню – ознаці, що пов'язує образ із значенням. Сучасні теоретики символу характеризують образи як різноманітні за сукупністю ознак, які можуть бути тотожними за уявленням і значенням. Той самий образ може мати різні, іноді й протилежні, значення, тобто може розглядатися і застосовуватися зі стількох підходів, скільки в ньому ознак.

До вивчення символів мовознавці застосовують також лінгвокультурний підхід, щоб: 1) дослідити вплив культури на формування символічного значення слова; 2) встановити, до якої частини значення мовного знака прикріплюються «символічні смисли»; 3) визначити, чи усвідомлюють носії мови символічні значення слова (символічна, компетенція); 4) встановити особливості системи символів мови (аналіз словникових дефініцій).

Мовна символіка не є усталеною, тому символічного значення можуть набувати слова, які раніше його не мали, слово так само може втратити свій символічний підтекст. Відбувається і внутрішня ідеологічна трансформація слова-символу. Національна мова вирізняється специфікою у створенні образної символіки – і в доборі слів із символічним значенням, і в характері самих значень, джерелах поповнення мовної символіки. Важливими є усталені системні співвідношення і протиставлення між словами-поняттями. Образна символіка національної мови впливає на вживання слова в художньому тексті. Загальна стилістика художньої мови, опис індивідуальних стилів, авторських семантико-стилістичних систем – все передбачає докладне вивчення символічної образності загальнонародної мови, адже слово становить особливий мікросвіт [33, с. 56].

Н. Хлистова звертає увагу на метафоризацію природних явищ, стихій, що виявляється як особливість сприйняття автором навколишньої дійсності: метафори, які органічно вплітаються в художнє мовлення авторки, починають наповнюватися незвичайним змістом, творять метафоричні контексти, передають яскраві стилістичні та функціонально-експресивні відтінки висловленої думки. Прикладом слугує мовотворчість Ліни Костенко, що становить справжню творчу лабораторію для створення найрізноманітніших метафоричних образів, майстерність створення яких стає характерною рисою авторського індивідуального мовлення [58, с. 98].

О. Таран тлумачить символ як «одиницю вторинної номінації, основними рисами якої є: знаковий характер, образність, зумовленість екстралінгвальними факторами, культурно-національна маркованість, умотивованість, іманентна

багатозначність, стійкість і відтворюваність, архетипність, зв'язаність із міфом і ритуалом» [49, с. 5].

1.3. Проблема класифікації символів у вітчизняному мовознавстві

Символ виявляє свій зміст тільки у плані встановлення національних, культурних, соціальних, релігійних та інших чинників, що й визначають його розуміння всіма членами даного соціуму. Сформувалися два різні підходи до розуміння символу: 1) образ, взятий в аспекті своєї знаковості; 2) образ, позбавлений ознак мовного знака. Постає потреба класифікації символів.

Основними групами символів є три: етнічні, культурні і спеціальні. **Етнічні символи** вживаються певною групою людей (раса або народ). **Культурні символи** домінують у певній культурі або в певний історичний час. **Спеціальні символи** використовують для спеціальних цілей або в спеціальних ситуаціях.

За ступенем абстрактності символи поділяють на чотири основні структурні групи: 1) абстрактно-символічні образи (геометричні фігури та комбінації, числова і колірна символіка); 2) предметно-символічні образи, власне художні, стилізовані й символічні зображення природних сутностей (елементи ландшафту, стихії, атмосферні явища) та предметів і ручних виробів; 3) рослинна символіка і 4) зооморфна символіка (фантастичні персонажі та істоти).

У вітчизняній етнолінгвістиці й лінгвокультурології В. Кононенко розроблено класифікацію слів-символів, до якої входять дванадцять семантичних груп на позначення сакральної сфери українців: архетипні, космогонічні, біблійні, абстрактні, рослинні й орнітологічні, анімалістичні, антропологічні слова-символи, символи довілля, явищ природи, предметних і абстрактних назв, символи-міфологеми [20, с. 118].

Автори «Енциклопедичного словника символів культури України» (О. Потапенко, В. Коцур, В. Куйбіда) подають етнолінгвістичну класифікацію символів. До реєстру словника внесено відомості про символіку: 1. Поселення та житла українців (хата, покуть, ворота). 2. Народного одягу (кожух, китайка,

одягу верхнього символіка). 3. Громадського побуту і звичаєвості (Зелені свята). 4. Основних галузей господарства, народних промислів (сінокіс, ткацтво, писанкарство, веретено). 5. Народної ботаніки, зоології, медицини, астрономії (барвінок, бджола, лелека, зоря). 6. Народної міфології, демонології (чорт, мавка). 7. Язичництва, християнства (Білобог, Ярило, Ісус Христос). 8. Атмосферних явищ, географічних назв (роса, вітер, Дніпро). 9. Чисел, геометричних фігур (три, дев'ять, коло). 10. Геральдики, нумізматики, архітектури (тризуб, храм). 11. Усної народної творчості (замовляння). 12. Народних звичаїв, обрядів, вірувань, традицій, ігор (ігор народних символіка). 13. Кольорів, форм, мінералів, прикрас (білий, дукач). 14. Частин людського тіла (голова, око, рука). 15. Запорозького козацтва (Запорозька Січ). 16. Слова, мови, мовлення, алфавітів (абетки слов'янської символіка, книга, Слово). 17. Творів художньої літератури, зокрема Г.С. Сковороди, Т.Г. Шевченка, М.Т. Рильського, О.Т. Гончара та ін. 18. Кінесики (адорація, поцілунок). 19. Астрології, антропоніміки (антропонімічна символіка). 20. Географії, геології, землезнавства (гора, камінь, земля, захід–схід). 21. Квітникарства (мак, мальва, конвалія). 22. Історичних постатей, видатних діячів культури (Тарас Шевченко, Маруся Чурай, Роксолана) [13, с. 3–4].

О. Лосєв виокремлює тематичні групи символів, на основі семантичного критерію, у його класифікації представлена:

- наукова символіка (кожна наука користується своєю системою символів);
- філософська символіка (будь-яка з філософських категорій – реальність, причина, необхідність, воля тощо – має символічну природу);
- художня символіка (будь-який художній образ, прагнучи до повного відображення дійсності, набуває статусу символу). Художня символіка вирізняється розмаїтістю. Є символи, універсальні для цілих літературних течій, – класицизму, романтизму, символізму тощо. Проте кожен письменник створює власну символіку, належачи до літературної школи й активно використовуючи її символіку);

- міфологічна символіка (пов'язана не тільки з античною та біблійною філософією. Міфологічними символами пронизане все мистецтво) [27, с. 186–197].

М. Дмитренко класифікує символи за етнолінгвістичним та міфологічним критеріями: символи світотворення (вода, вогонь, земля, місяць, зоря, сонце), символіобрази рослин (дерева, кущі, квіти, трави, культурні рослини), символіобрази тварин (птахи, тварини), народнопоетична символіка (символіка колядок, щедрівок, весільних пісень) [11].

Л. Домилівська пропонує таку класифікацію:

- **національні або народно-поетичні символи.** Національний символ є втіленням ментальності певного народу. У традиціях українців здавна використовується вишитий рушник як предмет-символ рідної домівки, доброзичливості, шани;

- **художній символ,** який засвідчений у художній творчості, чи символ, що аперцептований людським досвідом (переважно літературного походження) – органічно пов'язується з культурно-мовним фоном, відбиває соціально-символічні особливості мовлення;

- **символи літературного походження** – це слова-символи, що виникли на основі релігійних канонів, а також символи-образи, які набули символічного значення в художньому творі. Засвідчені послідовно з усталеним значенням;

- **традиційні символи** об'єднують національні й загальновідомі символи. Ці символи в своєму значенні фіксують відомі асоціації, що дає змогу використовувати їх як уже готовий образ. Індивідуальні символи розглядаються цілісно, системно, як визначальні характеристики творчості художника слова, щоб повніше відтворити стильову манеру письменника, зрозуміти його психологію [12, с. 128–129].

За формою об'єктивації символи поділяють на предметні (речові) й непередметні. У «Словнику іншомовних слів» за редакцією О. Мельничука подано визначення: «Символи бувають речові, образні, графічні» [45, с. 613].

Предметні словесні образи-символи об'єктивують певну цілісність, виокремлену з навколишнього світу в процесі людської діяльності та пізнання. Серед них вирізняють біоморфні, антропоморфні, артефактуальні та предметно-просторові словесні образи-символи. Непредметні словесні образи в аспекті прямого значення фіксують просторові та часові характеристики, ознаки, явища, процеси тощо. Такі словесні образи-символи класифікуються на часові, просторові, духовно-культурні, субстанціональні, феноменологічні, атрибутивні, процесуальні

А. Приходько виокремлює морально-етичні словесні образи-символи, які актуалізують концепти морального порядку, реалізують вищі духовні цінності людей. Теософські словесні образи-символи втілюють універсальні ментальні утворення з абстрактною семантикою. Емоційні словесні образи-символи втілюють емоційно-телеономні та емоційні концепти [40].

У мовній картині світу символи українського ментального простору дослідники Г. Барилова, К. Глуховцева поділяють на такі групи: а) загальнонаціональні; б) символи, уживані в обмеженому мовленнєвому середовищі (у певній соціальній чи професійній групі); в) символи вузького використання, індивідуально-авторські [3, с. 97].

Т. Горчак, спираючись на класифікацію словесних образів-символів залежно від типу предметних знань, запропоновану Л. Белєховою, виокремлює базові, стереотипні та індивідуальні, які мають традиційний, переосмислений чи індивідуальний характер. Традиційні словесні образи-символи характеризуються стійкістю, одноплановістю, закріпленістю традицією вживання. Трансформованим словесним образам-символам властиве авторське переосмислення загальновідомих традиційних символів. Індивідуальні словесні образи-символи вирізняються новизною у формальному та змістовому аспектах [10, с. 11]. Особливістю поетичних текстів є словесні образи-символи, що характеризуються багатозначністю, знаковістю, вмотивованістю змісту, вбудованістю у систему міфології, літератури та мистецтва.

Отже, символи постають складними знаками з єдиним комплексом у плані вмісту, який створюється складанням і поєднанням значень, тому для розуміння природи символу необхідно осмислення його як лінгвістичного та філософського поняття.

Висновки до розділу 1

Термін «символ» у сучасній довідковій літературі тлумачиться як «умовне позначення якогось предмета, поняття або явища». У художніх текстах дослідники виокремлюють словесні символи у вигляді стійких, асоціативних комплексів, закріплених у свідомості сучасної людини.

Розвідки з мовознавства спрямовані на з'ясування мовної лінгвостилістичної природи символу, вивчення особливостей його функціонування в художньому тексті. У сучасній мовознавчій науці тривають дослідження в галузі символознавства за такими напрямками: символіка поетичних текстів, мовна символіка, християнська та біблійна символіка, особливості функціонування мовних символів у творчості письменників, символи українського фольклору, слова-символи у фразеології.

У філософії символ слугує інструментом свідомості, за допомогою якого людина може впорядковувати, структурувати сприйняття будь-якого матеріалу. У символі, з філософського погляду, обов'язково реалізована ідея, покладена в основу його створення.

Символ постає у мові повноцінним словом з певним лексичним значенням. Крім прямого значення та переносних, виступаючи як символ, слово набуває нового змісту, символічного значення (похідне значення, переносне значення, метафоричне значення та ін.). Слово-символ пов'язане з предметом асоціативно, через інше слово, номінативне значення якого безпосередньо спрямоване на об'єктивну дійсність.

Символами українського ментального простору виступають: загальнонаціональні символи; символи, уживані в обмеженому мовленнєвому середовищі (у певній соціальній чи професійній групі); символи вузького вживання, індивідуально-авторські. Традиційним (національним й загальнолюдським) словесним образам-символам властиві стійкість, одноплановість, закріпленість традицією вживання.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ЛІНГВОСИМВОЛІВ У ПОЕТИЧНОМУ ІДІОСТИЛІ І. МАЛКОВИЧА

2.1. Фітосимволи

У розвідках, присвячених аналізу поетичного мовлення, дослідники визначають мовно-поетичну естетизацію автором предметів і явищ дійсності, оригінальність, незвичність створюваних комбінацій слів; екстраординарність мовного оформлення поетичної думки; використання прийому творення поетичного дива; високу метафоричність висловлення; трансформацію фольклорно-пісенних образів та їх семантичне ускладнення [5].

Фітонім – це власна назва будь-якої рослини. Якогомога повну класифікацію фітонімів за ознакою структурно-семантичної організації наводить О. Тележкіна (2016). Згідно із спостереженнями мовознавиці, доцільно виокремити такі групи фітоназв: дерева, кущі, ліани, трави (суходільні, водяні й болотні), квіти, городні культури, плоди (фруктових дерев і городніх рослин), партитивні фітоніми (частини рослини: гілка, серцевина, крона, пелюстки, листя) [50, с. 126–127].

У художніх текстах фітоніми є образами, які можуть ставати символами, на що звертають увагу дослідники. Так, Г. Микитів (2010) розглядає символ як експресивний засіб в українських народних ліричних піснях, виокремлюючи іменники жіночого роду зі значенням пестливості та здрібнілості у формах однини, множини: *калинонька, конопельки*. Дослідник зазначає, що фітосимволіка у ліричних піснях наділена особливою виразністю і семантикою. Зокрема *калина*, яка *цвіте*, символізує як позитивні переживання героя, так і негативні. *Ялина* здебільшого у фольклорі виступає маркером смерті. *Похилені лози* символізують нелегке життя сироти. [33, с. 244].

На думку В. Тихоші (2019), назви рослин є носіями символічного змісту завдяки таким їх семантичним ознакам, як багатозначність, образність, імпліцитність змісту. Індивідуальні знання символіки фітонімів формуються переважно на підсвідомому рівні під впливом міфів, легенд, народних пісень,

фразеологізмів, звичаїв, обрядів, ритуалів, а також літературних творів [51, с. 215].

Н. Анісімова наголошує, що вірші І. Малковича представляють «карпатський терен». У поезії трансформуються пантеїстичні уявлення карпатських верховинців про оточуюче довкілля [2, с. 37]. Світ у поетичній інтерпретації І. Малковича постає у колориті гуцульських традицій, адже дитинство І. Малкович провів у Карпатах, тому у віршовій мові митця відтворені зорові картини на тлі гірської природи. Фітоніми тут займають домінуючу позицію [24, с. 106].

Фітосимволи (35) в аналізованих поетичних збірках І. Малковича представлені деревами та кущами (9/35): *бузки, вишні, яблуня, калина, каштани, лаври, липа, слива, ялинка*; плодами фруктових дерев, кущів і трав'янистих рослин (7/35): *виноград, горіх, ожина, помаранч, суниця, яблучка райські*; квітами (7/35): *барвінок, кульбаби, мак, незабудка, проліски, фіалки, чорнобровці*; городніми культурами (4/35): *гречка, картопля, кукурудза, часник*; суходільними травами (6/35): *безсмертник, болиголов, євшани, конюшинка, рутка, спориш*; партитивним фітосимволом (1/35) – *стебла цибулі*; грибом (1/35) – *сироїжка*.

Зафіксовані в ідіостилі митця фітосимволи розподіляємо на чотири групи: національні (народно-поетичні), традиційні (загальновідомі), індивідуальні (авторські), міфологічні, пов'язані з українською міфологією.

Національні (народно-поетичні) символи (11/35) представлені одиницями: *барвінок, безсмертник, болиголов, вишні, гречка, горіх, калина, мак, рутка, часник, чорнобривці*. Усі слова входять до активної лексики української мови, тому часто вживаються українцями в повсякденному спілкуванні.

Барвінок – «трав'яниста рослина з вічнозеленим листям і голубуватими квітами» [46, I, с. 105]. Барвінок – символ радісної життєвої сили, вічності усталеного буття, провісника весни та емблема викривальних сил [13, с. 39]. Народний символ життя і безсмертя людської душі [14, с. 27]. У вірші барвінок символізує життєстійкість народу, який звично потерпає від неправомірних дій агресивного сусіда, проте закипає гнівом, коли його національні символи

використовують чужинці (Й. Бродський): *Та нам не впервінок, / лиш чому ти опісля береш і крадеш наш барвінок?* [29, с. 37]. На належність барвінка українцям вказує присвійний займенник *наш*.

Безсмертники – «однорічні й багаторічні трав'янисті рослини з сухими, яскраво забарвленими листочками» [46, I, с. 146]; *безсмертник* – народна назва рослин із сухими квіточками; народний символ вічності [14, с. 32]. Очікувала на розквіт безсмертника молодь: юнаки чіпляли квітку до весільного меча, а дівчата вплітали в коси (ЗУК: 32). У вірші «Стрімкими ріками зелених електричок» безсмертник символізує довгоочікувану радість приходу весни: *а в Львові ще безсмертник не зацвів* [28, с. 120].

Болиголов – «дворічна отруйна трав'яниста рослина родини зонтичних» [46, I, с. 214]. Болиголов – символ смерті, нещастя. Саме в значенні перестороги неприємностей вжито фітосимвол у вірші «Нав'язливий сон»: *Ніколи більше / зриваючи квітки болигорова / не затру собі ними очі* [28, с. 122].

Вишні. Автором використано форму множини іменника, що вказує на типовість явища. Вишня – «плодове дерево (іноді кущ) звичайно з довгими тонкими гіллячками, на яких визрівають ягоди, і цілісним темно-зеленим листям» [46, I, 544]. Вишня – «символ життя; символ України, рідної землі; матері» [13, с. 117]. Особливості рослини покладені в основу загадкової символіки щодо неї: вона виступає символом дівочої краси [14, с. 89]. У поезії вишні (навіть у занедбаному стані (запущений сад)) уважаються такими, що виконують материнські функції, дають прихисток бджолам. Використано символ землі-матері: *бджоли / стануть кісточками здичавілих вишень / вознесуться плантації кульбаб* [28, с. 122]. Сумний образ-символ вишень підсилює дієприкметник у формі множини – *здичавілі*.

Горіх – «плодове дерево родини горіхових, найпоширенішим видом якого є волоський горіх; плід цього дерева або ліщини з їстівним ядром і досить міцною шкаралупою» [46, II, 131]. Горіхи символізували добрий урожай, багатство і плодючість [14, с. 145]. За українською традицією, колядників пригощали горіхами: *Й тобі дадуть горіх маленький* [28, с. 63]. Автор уживає фітосимвол у

традиційному значенні: як побажання багатого врожаю і як вдячність за віншування. Отже, горіх – символ достатку.

Гречка – «однорічна трав'яниста медоносна рослина, із зерен якої виготовляють високопоживну крупу та борошно. Скакати (скочити, стрибати, стрибнути і т. ін.) в гречку – мати нешлюбні зв'язки» [46, II, с. 164]. Гречка – символ теплоти подружніх стосунків: *я тебе люблю і не скачу, а лиш повіваю на гречку* [28, с. 133].

Калина – «кущова рослина родини жимолостевих, що має білі квіти й червоні гіркі ягоди» [46, IV, с. 76]. Калина є одним з основних символів України (*Без верби і калини нема України*), що зафіксовано в лексикографічних джерелах: «Калина – символ вогню, сонця; неперервності життя, роду українців; України, батьківщини; дівочої чистоти й краси; вічної любові, кохання, вірності; гармонії життя та природи; материнства; плодючості; символ нескореності та стійкості; українського козацтва; незрадливої світлої пам'яті; єдності нації; потягу до своїх традицій, звичаїв» [13, с. 326]. Червона калина – символ крові, зокрема пролитої на війні: *«Казав собі насипати високу могилу, Казав собі посадити в голові калину»* [14, с. 270]. Фітоназва *калина* уживана поетом відповідно до її сприйняття у народній традиційній культурі – як символ вогню та сонця, служіння Батьківщині, пам'яті про загиблих воїнів: *Не над ними **калина** палає* [28, с. 43].

Мак – «трав'яниста рослина з довгим стеблом і великими квітками (переважно червоного кольору), що дає кулястий плід, наповнений дрібним насінням» [46, IV, с. 601]. Мак – «символ швидкоплинного життя» [13, с. 475]. Краса маку недовготривала, тому мак символізує й нетривалість людського життя [14, с. 350]. Поет використав фітонім як символ недовговічності життя: *квітка → маківка: Цей **мак** для себе відсудили / дванадцять шершнів... ось у **маківці** – вже сцена* [28, с. 75].

Рута – «традиційний символ привабливості і краси» [14, с. 514]. Автор актуалізує зменшено-пестливу форму *рутка*, що символізує красу та розквіт: *Рутка в зеленім, хата в покрівлі* [28, с. 81].

Чорнобривець – «однорічна трав'яниста декоративна рослина родини складноцвітих із запашними квітками жовтого кольору» [46, XI, с. 356]. Символізує рідну домівку, рідний край, юнацьку красу [14, с. 643]. Чорнобривці – «символ життя, сонця, надії, тривалості життя, української оселі» [13, с. 876]. У віршованих рядках чорнобривці постають символом смутку, невеселого життя, на що вказує дієприкметник *прив'ялі*: *Плакали колись ведмеді рудошерсті / і довго нюхали прив'ялі чорнобривці* [28, с. 123]. Слабкий аромат зів'ялих квітів навіює тугу за кращим періодом життя – літом.

Традиційні (загальновідомі) символи (12/35): *виноград, картопля, конюшина, кукурудза, кульбаби, лаври, помаранч, проліски, сиріжка, слива, цибуля, яблуна*. Ці фітосимволи поет вживає у відомому для читача значенні, вони викликають очікувані асоціації та використовуються поетом як усталені образи, символізують добробут й життєрадісність.

Виноград – «південна витка кущова рослина з широким листям та вусиками, з плодами, зібраними в грона; ягоди цієї рослини» [46, I, с. 441]. Перша культивована рослина, згадувана в Біблії; символ щастя, веселощів, життєвої ниви [14, с. 86]. Збирання врожаю завжди було святом для селян, даром землі за тяжку працю. Гарний врожай винограду був гарантом заможного життя, символізував багатство й радість: *Сьогодні найкращий день для збирання винограду* [29, с. 44].

Конюшина – «багаторічна трав'яниста бобова кормова рослина, що має трійчасті листки й квітки кулястої форми» [46, IV, с. 276]. Конюшина-чотирилисник шанується народом як щасливий оберіг, тому рослину намагалися відшукати і взяти із собою. У вірші фітонім конюшина – символ удачі, передвісник добробуту і щастя селянина: *в тім саді щасливі телятка скубли конюшинку* [28, с. 152].

Кукурудза – «рослина родини злакових, що має грубе високе стебло та їстівні зерна, зібрані в качан; маїс» [46, IV, с. 388]. Загальновідома селянам городня рослина символізує добробут, адже щедрий врожай є ознакою заможного життя: *повне горіще напівоблущеної кукурудзи* [28, с. 80].

Цибуля – «овочева городня рослина з їстівною цибулиною і їстівним трубчастим листям» [46, XI, с. 206]. Здавна вживається як приправа до інших продуктів; проста їжа селянина; охоронний засіб від усіляких напастей і хвороб [14, с. 631]. Рослина є взірцем витривалості, життєлюбства. Поет використовує фітонім як символ життєстійкості: *зелені стебла цибулі / з низеньких туманів стримлять* [28, с. 13].

Кульбаба – «трав'яниста рослина родини складноцвітих, стебло якої виділяє молочний сік, а пухнасте насіння розноситься вітром» [46, IV, с. 392]. Квіти і листя рослини у народі здавна наділяють магічними властивостями [14, с. 319]. Автор використав фітонім як символ краси, якої має бути багато (плантації), щоб милуватися нею: *вознесуться плантації кульбаб* [28, с. 122].

Лавр – «південне вічнозелене дерево або кущ, висушене листя якого вживають як приправу до страви, переважно у множині – вінок, гілка цього дерева як символ нагороди, перемоги» [46, IV, с. 340]. У вірші «Таврія» лавр – символ миру, захисту: *У Таврії крилаті лаври* [28, с. 46]. Кущ лавру з розложистим гіллям слугує прихистком для подорожнього. Автором використано форму множини іменника – *лаври*, що вказує на щедрий врожай.

Індивідуальні (авторські) символи (10/35): *бузки, каштани, незабудка, ожина, сиріжка, спориш, суніці, фіалки, яблучка райські, ялинка.*

Індивідуально-авторські символи вирізняються естетичною довершеністю й алюзією на знайомі кожному читачеві образи. *Ожина* постає символом дівочої краси: *Рутка в зеленім, хата в покрівлі, / в синім – ожина, ива-маржина стоїть в надвечірнім* [28, с. 81]. Соковиті ягоди суніці червоного або рожевого кольору теж символізують красу: *У Яксунинім березі / де коники трав'яні перестрибують через дітей / нанизую стиглі суніці* [29, с. 4].

Закоханий ліричний герой схильний бачити більше красивого у буденному: *Яринко, левів і каштанів, / я все частіше помічаю* [28, с. 113]. Лексема *каштани* за контекстом асоціативно актуалізована із семою «кохання»: *Яринка* (красива дівчина) → *леви* (величні й красиві) → *каштани* зі

спрямованими догори конусоподібними суцвіттями – теж довершені та гармонійні.

Форма новорічної ялинки, її пишне оздоблення нагадує образ різдвяної квочки, а саме дерево стає символом краси: **ялинка** – *чарівна різдвяна квочка* [28, с. 31].

Незабудка – це «трав'яниста рослина з дрібними голубими квітками» [46, V, с. 305]. Квітка (відповідно до її етимологічної семантики) символізує пам'ять. У поезії дія зміщується у площину театрального мистецтва, де незабудкою став суфлер, який під час репетиції та вистави підказував акторам текст ролі, якщо вони його забували: *На ніжці маку, у колінці, / влаштовано суфлерську будку: підказуючи всім по слівцю, / я там сиджу, мов **незабудка*** [28, с. 79].

Символами живучості, витривалості й стійкості у суворих умовах стають *спориш* і *сироїжка* (вірші «В грудні», «Повстанець»): *Час би змахнути крильми / понад цей змерзлий **спориш*** [28, с. 19]; *ти – стигла **сироїжка** – фурт-фурт ладуєш, аж дрижить земля!* [28, с. 145]. І рослина, і гриб вирізняються стійкістю, вмінням пристосовуватися до несприятливих природних умов, що покладено в основу творення фітосимволів: *Спориш* – це «рослина родини гречкових з дуже галузистими або прямостоячими стеблами» [46, IX, с. 574]. Росте на стежках. Символізує стійкість та витривалість. *Сироїжка* – це «їстівний гриб з опуклою крихкою пластинчастою, яскраво забарвленою шапінкою на тонкій ніжці» [46, IX, с. 201]. У поетичному мовосвіті І. Малковича постає символом життєдайності, витривалості.

Райські яблука у поетичному тексті І. Малковича уявляться символом достатку: *Господар перебира на балконі **яблучка райські*** [29, с. 14]. Вжито зменшено-пестливу форму іменника, що вказує на розмір.

Міфологічні символи (2/35): *євшани, липа*. Фітоназви поет вживає відповідно до української етнокультурної традиції, зберігаючи традиційну символіку.

Фітонім *євшан-зілля* (полин) відомий як символ пам'яті; рідної землі, Батьківщини; своєрідний пароль українців [13, с. 254]. Євшан / полин зазнає символічної трансформації: автор відходить від символу полину-оберега, спроможного відганяти русалок і мавок, і використовує літературний символ на позначення аромату рідної землі, що відновлює сили: *будуть гризти ночей коржі / і нюхати євшани* [28, с. 30]. Вжито форму множини іменника, що вказує на різнотрав'я.

Липа – «дерево з серцеподібним зубчастим листям і жовтим пахучим медоносним цвітом» [46, IV, с. 487]. В Україні вважали, що саме липі Господь надав силу відвертати прокляття, які вона приймає «на себе», тому на ній так багато знаків-наростів [13, с. 83]. У вірші «Очікування» липа постає символом смутку, вічного відпочинку: *просто/ за крайньою з лип / в тінь свою / мовчки / вкладамось* [28, с. 18]. Автор зберігає значення лексеми як народного символу.

Отже, у поетичному тексті фітоніми є образами, які можуть ставати символами, набувати особливої виразності й семантики.

2.2. Зоосимволи

В аналізованих текстах І. Малковича активно представлені **зоосимволи** (33): *бджоли, бридке качатко, ведмеді (ведмедик), вівці, вовки, ворони (вороння), вужі, горлички, горобці, гуси, (гусеня, гусятка), жабка, зозулі, їжак, качечка, коза-дереза, козуля, коники трав'яні, коні, корова, лань, лебеді, леви, мікроб, синичка, соми, олені, орли, пси, пташина жанна д'арк, равлики, рак, солов'ї, шершень*.

Зоосимволи, зафіксовані в поетичному ідіостилі митця, поділяємо на різновиди за джерелом походження: національні (народно-поетичні), традиційні, індивідуальні (авторські), літературного походження.

Національні (народно-поетичні) зоосимволи (12/33): *вівці, вовки, ворони (вороння), горлички, гуси (гусеня, гусятка), зозулі, качечка, коні, корова, орли, рак, солов'ї, шершень*. Це найбільша за кількісним складом група

зоосимволів. Фауна України представлена найповніше у поетичному мовосвіті митця: від молюска до великих диких тварин.

Символами мирного життя уявляються: *горлички, гуси, зозулі, коні*.

Горлиця – лісова пташка, дикий голуб. Символ вірності закоханих. У свідомості українців горлиця асоціювалася з лагідністю коханої дівчини [13, с. 193]. Вжито пестливу форму множини *горлички* до іменника горлиця: *О мій лісе, шляхетний мій князю, горлички в твоїх кучерях / туркочуть* [29, с. 11]. Тільки в мирний час можна почути в лісі туркотіння (неголосні низькі переливчасті звуки) горличок.

Звичним постає у вірші фрагмент із життя селянина: *ось і гуси вертають з левади* [28, с. 22]. Наявність свійських птахів у селянському господарстві свідчить про мирне й заможне життя. Тому гуси – ознака домашнього затишку, миру і злагоди.

Ворон – «символ провісника горя, страждань, смерті» [13, с. 150]: *Ворони нанесли порожніх шкаралущ* [29, с. 9]. Очевидно, що автором збережено традиційне використання символу. Форма множини іменника *ворон* вказує на безмір лиха, нещастя.

Зозуля – «символ суму та вдівства; провісниця весни і водночас смерті, нещастя; туги за життям, минулим» [13, с. 295]. Ужито форму множини іменника *зозуля*, що вказує на багатозначність символу: *зозулі під росами сплять* [28, с. 13]. Тут зозулі не асоціюються з негативними емоціями та переживаннями (сон (*сплять*) – вказує на спокій, відсутність лиха).

Кінь – «символ сонця і водночас потойбічного світу; символ багатства, могутності; степу, швидкості» [13, с. 349]: *На узліссях твоїх наші коні ранкові пасуться* [29, с. 10]. Автор використав символ *кінь* для означення стану заможності селянина, у якого є власні коні, можливо, не табун, але й не один кінь.

Автором переосмислена відома приказка: *як рак свисне*, тобто ніколи, бо раки не свистять. Рак, з якого кепкують [14, с. 495], у поетичній мові

І. Малковича виступає символом часового відліку: він подає сигнал тим, хто готовий боронити рідний край: *Свиснув **рак** – встав байрак – загуло!* [28, с. 45].

Орел – символ відваги, сміливості, гордості. У народній уяві орел як найбільший хижий птах – цар птахів і володар небес, символ сили, зіркості, прозорливості та благородства [13, с. 578]. У поетичному тексті *орел* символізує волю: *тільки **орли** тавричеські літають* [28, с. 46]. Форма множини іменника *орел* вказує на волелюбність чоловіків Таврії.

Традиційні зоосимволи (6/33): *ведмеді (ведмедик), вужі, козуля, лань, лебеді, леви. Лебідь* – «символ богів; краси, вірного кохання; вродливої дівчини; щасливого дитинства» [13, с. 428]. Автор зберіг традиційну семантику символу – позначення краси: *зі срібними ложечками / такими довгов'язими – казав Ігор – мовби ними / лікують горла **лебедям*** [29, с. 8]. У поезії вжито форму множини іменника *лебідь*, що вказує на важливість збереження популяції лебедів, тобто на значущість культивування краси.

Лев – «символ вогню й сонця, королівської влади і величі» [13, с. 430]: *Сто а чи й більше велетенських **левів*** [29, с. 16]. Автор зберігає традиційну символіку зооніма, яку підсилює якісний прикметник *велетенський*. У вірші вжито форму множини іменника *лев*, що дозволяє максимізувати сприйняття образу.

Вуж (гадюка) – «символ злоби, люті, підкупності, скритності; знаряддя кари Божої» [13, с. 157]. Поет актуалізує символ як атрибут покарання: *І ковзнули три **вужі** на ню: / в пристрасній задиханій імлі* [28, с. 107]. Форма множини іменника *вуж* вказує на множину почуттів, які виявляє лірична героїня поезії «Жінка з вужами».

Козуля, косуля – «дика коза; сарна» [46, IV, с. 213]: *Хижак який ізжер **козулю** душі її не успадкує* [29, с. 18]. Як відомо, козуля є символом жертви. У вірші символізує приреченість на загибель.

Індивідуальні (авторські) зоосимволи (13/33) представлені одиницями: *мікроб, пташина жанна д'арк, горобці, жабка, їжак, коники трав'яні, синичка, соми, бджола, равлик, олені, пси.*

І. Малкович засвідчив майстерність у творенні поетичних зоосимволів. У його поезії синичка перетворюється на *пташину жанну д'арк*, яка символізує сміливість, готовність до самопожертви: *І тут в вікно ударилась синичка – / ця грудочка тепла, ця невеличка / пташина жанна д'арк / що не сташина / зима їй люта* [28, с. 154]. Прототипом зоосимволу слугувала національна героїня Франції Жанна д'Арк. На думку автора, серед птахів також є героїні: *пташка + Жанна д'Арк → пташина жанна д'арк*. Написання власної назви з малої літери слугує засобом розрізнення зоосимволу й антропоніма як символу.

Коники трав'яні – «комаха з довгими ногами, що стрибає й крилами утворює сюржітливі звуки» [46, IV, с. 259]. У *Яксунинім березі / де коники трав'яні* перестрибують через дітей / нанизую стиглі суніці [29, с. 4]. У вірші символізують спокій, затишок, умиротворення.

Олень символізує сонячне божество, енергію сонячних променів, відродження, оновлення, життя і час, владу, силу, боротьбу зі злом, допомогу в труднощах і біді [13, с. 574]. Поет використав зоонім як символ мирного життя й оберіг від лихого: *Це ти намалювала тих оленів / що поставали обабіч возика* [29, с. 44].

Символами працьовитості є *бджоли і равлики*. *Бджола* символізує любов до праці: *Будь робоча, як бджола* [14, с. 31]. Зоонім також символізує вміння працювати гуртом: *і всі вирують при одній щілині, / як бджоли при льотку* [28, с. 92]. *Равлик* – «моллюск, який має черепашку, дуже повільно пересувається і живе переважно у болотах» [46, VIII, с. 426]. У поетичному ідіостилі І. Малковича постає символом наполегливої праці: *равлики біло мурують / тихі свої церковці*. [28, с. 13]. Вжито форму множини іменника *равлик*, що вказує на робітників, які зводять храми.

Мікроб – «мікроскопічний одноклітинний організм, видимий лише під мікроскопом; бактерія» [46, IV, с. 733]: *Тоді ж в Москви ожив мікроб месії* [28, с. 156]. Малий розмір мікроба не заважає йому чинити велику шкоду. Зоосимвол створено за аналогією дії, вжито переносне значення слова: поширювач негативних явищ у суспільстві [44]. Символізує ідеологічну

шкідливість для світової спільноти: *вона [Москва] лякала всіх, що без Росії* [28, с. 156].

Зоосимволи літературного походження (2/33): *бридке качатко, коза-дереза*.

Поет називає Україну (через те, що розташована *головою в Європі хвостом до матрешки*) *бридким качатком*, що є символом скривдженого і гнобленого. Ідеєю для створення зоосимволу слугував образ з казки данського письменника Ганса Християна Андерсена «Гидке качення». Автор залишає надію на те, що з плином часу відбудеться перетворення *бридкого качатка* на прекрасного лебедя: *Небесний гансе християне / ще одне бридке качатко* [28, с. 8].

В авторському зоосимволі *коза-дереза* читач упізнає Росію, на це вказує відносний прикметник *північна*. Прототипом зоосимволу слугував персонаж української казки про тварин «Коза-Дереза». Поетичний зоосимвол увібрав основні негативні риси казкового персонажа – хитрість, безсоромність, потяг до залякування та нахабство: *О північна козо-дерезо, / що ти тут загубила?* [28, с. 45]. Знак-символ *коза-дереза* вжито у значенні «підступний, схильний до залякування ворог».

В аналізованих збірках І. Малковича найбільше представлено народно-поетичних зоосимволів.

2.3. Антропоніми та теоніми як символи

На думку сучасних дослідників О. Бойван, О. Ковтун (2020), антропоніми здатні розкривати специфіку ментальності й світобачення кожного етносу, вказувати на універсальне, своєрідне й унікальне, що віддзеркалено в тій чи іншій лінгвокультурі [7, с. 35].

В аналізованих поетичних збірках фіксуємо значну кількість **антропонімів-символів (79)**: *Анна, Арсеничі, Архипець, Бах, Білавичі, Білецькі, Бодруги, Бодуровичі, Босх, Валерець, Володимир Великий, Гамлет, Ганс, Геракліт, Голинські, Гордієнко, Геники, Данило, Дзюба, Доленга-Ходаковський, Дон-Жуан, Дрогомирецькі, Єжи Герасимович (Юрко русинський), Єкатерина,*

Єлизавета, Жанна Д'арк, Ізяслав Ярославич, Ігор, Ільницькі, Кампанелла, Кант, Петро, Казанова, Кленович, Ключев, Косовичі, Кузичі, Куничичі, Лазаровичі, Леонтович, Мікеланджело, Івашко Арсенич, Майстер Світів (Кант), Малийкович, Малковичі, Моцарт, Навзікая, Негричі, Олег, Олена, Остапко, Офелія, Перцовичі, Пітер Вільховський, Поп Лавський, Романчичі, Себастьян, Сень Малкович, Симчичі, Сізіф, Склеповичі, Скільські, Солов'яненко, Сулятицькі, Соловійов, Сковорода, Ставро, Спіноза, Томичі, Юда, Юзь, Урбановичі, Фіцичі, Цахес, Чайковський, Яринка, Ярополк Ізяславич, Ярослав, Ярославна.

Національні антропоніми-символи (48/79) представлені одиницями: *Володимир Великий, Ізяслав Ярославич, Ярополк Ізяславич, Ігор, Ярослав, Данило, Петро, Остапко, Ставро, Валерець, Архипець, Анна, Кленович, Білецькі, Арсеничі, Білавичі, Бодруги, Бодуровичі, Кузичі, Косовичі, Куничичі, Малковичі, Симчичі, Геники, Скільські, Склеповичі, Сулятицькі, Голинські, Ільницькі, Лазаровичі, Негричі, Дрогомирецькі, Романчичі, Перцовичі, Томичі, Фіцичі, Урбановичі, Сень Малкович, Івашко Арсенич, Гордієнко, Леонтович, Дзюба, Соловяненко, Сковорода, Ярославна, Яринка, Олег, Єжи Герасимович (Юрко русинський).*

Символами величі й взірцем для наслідування у поезії І. Малковича виступають:

- боярські роди і бояри: 26 боярських родів: *Арсеничі, Білавичі, Бодруги, Бодуровичі, / Кузичі, Косовичі, Куничичі, Малковичі, / Симчичі, Геники, Скільські, Склеповичі, / Сулятицькі, Голинські, Ільницькі, Лазаровичі, / Негричі, Дрогомирецькі, Романчичі, Перцовичі, / Томичі, Фіцичі, Урбановичі* [29, с. 17]; бояри – *Сень Малкович, Івашко Арсенич* [29, с. 17];
- кошовий отаман Запорозької Січі: *Лиш вірний **Гордієнко**, / образи стамувавши, прилетить на заклик гетьмана* [29, с. 19];
- давньоруські князі: ***Ігор** – витязь той словянський – зараз рушить до походу* [29, с. 76]; *корона нашого **Володимира Великого*** [29, с. 6]; *підтверджена **Папою** корона короля / **Ізяслава Ярославича** / і юнача королівська корона /*

Ярополка Ізяславича / і тишина корона короля Данила [29, с. 6]. *І порожній саркофаг Ярослава* [29, с. 8];

- славні предки: *Господи помози рабу своєму Петрові, / Остапкові, Ставрові, Данилові. / Помилуй Валерця... Помози Архипцю* [29, с. 7];

- українські генії, видатні особистості, які творять цвіт нації: *Святий лемківський / Єжи Герасимовичу / Юрку русинський* [29, с. 26]. *Містер леонтович – король різдвяного настрою!* [29, с. 28]. *О мій лісе мій консуле гідний поеми Кленовича* [29, с. 10]. Кожне славетне ім'я пов'язане з історією України.

Символами ідеального жіноцтва є *Ярославна* та *Анна*: *Ярославна проводить* [29, с. 76]; *Свідчим і «Щедриком» і Анною* [29, с. 9]. З їх іменами асоціюється вірність, мудрість, стриманість та розважливість.

Традиційні антропоніми-символи (22/79) представлені одиницями: *Бах, Босх, Ганс, Геракліт, Доленга-Ходаковський, Дон-Жуан, Жанна Д'арк, Єкатерина, Єлизавета, Чайковський, Мікеланджело, Моцарт, Казанова, Кампанелла, Кант, Ключев, Олена, Пітер Вільховський, Себастьян, Сізіф, Соловйов, Спіноза*.

Кожне ім'я є загальновідомим, тому не вимагає докладних пояснень. Антропонім розгортає перед читачем певну сторінку всесвітньої історії: *Мікеланджело в Римі Сікстинську капелу творив* [29, с. 17]; *пітер вільховський – автор англійських слів до «щедрика»* [29, с. 28]; *печений Скворода піччю Єкатерини* [29, с. 64]; *припливли кораблі, / і всі присяглися Єлизаветі* [29, с. 25]; *кучерявий Бах з восківником угоди креше* [29, с. 78]; *просто кавою міцнюючою пиячив, / гортавши Босха й міркував* [29, с. 154]; *Чайковський. Симфонія – шоста* [29, с. 12]; *На клавесині пісеньку сумну / рум'яний Моцарт носом долубає* [29, с. 31].

Ієронім Босх (близько 1450–1516) – художник епохи Відродження. Ім'я асоціюється з тим, що він змальовував: з людськими пристрастями, стражданнями, гріхами, чортами та демонами [44]: *просто кавою міцнюючою пиячив, / гортавши Босха й міркував* [29, с. 154].

Антропоніми-символи, що містять вказівку на риси характеру людини, у поетичному слововживанні І. Малковича позначають:

пунктуальність: *Кант* / *виходить назустріч їм, мов по курантах* [29, с. 24];

- спокусливість й авантюризм: *Це заглядають в шпарку від ключа / трирічні Дон-Жуан і Казанова* [29, с. 31];

- мудрість: за *Гераклітом* / *нам двічі не ввійти* [28, с. 66]; *В дуплі регоче буйний Кампанелла* [28, с. 73]; «*Міра!*» – як казав Спіноза [28, с. 147];

- наполегливість: *Сізіф* не хоче бути зрозумілим [28, с. 70]; за *Гераклітом* / *нам двічі не ввійти* [28, с. 66]. За твердженням давньогрецького філософа Геракліта, «не можна двічі ввійти в ту саму річку», бо все рухається і ніщо не спокійне (*panta cwrei ouden menei*), суще порівнюється з течією річки [44].

Індивідуальні (авторські) антропоніми-символи (4/79): *Майстер Світів* (Кант), *Малий кович*, *Поп Лавський*, *Юзь*.

У рядках: *О Майстре Світів, навіть після життя, / буває, жартуєш ти геть не до міри* [29, с. 25] – йдеться про Іммануїла Канта (1724–1804) – німецького філософа, родоначальника німецької класичної філософії. За Кантом, початковий стан Всесвіту являв собою хаотичну хмару різноманітних матеріальних частинок [44]. Описовий антропонім-символ характеризує внесок мислителя до світової філософії; І. Кант є символом геніальної людини.

Я твій малий кович галамазький [28, с. 21] – у такий спосіб поет тлумачить походження власного прізвища: *малий кович* → *Малкович*. Лексема *кович* (ковач) походить від діал. *коваль* [46, IV, с. 202]. Символізує працелюбність.

Бридке УТ – Поп Лавський [28, с. 154]. Надмір «популярних» пісень у виконанні співочого ректора в етері провідного українського телеканалу слугував створенню антропоніма-символу: *Поплавський* → *Поп Лавський*. Власна назва символізує бездарність і нав'язливість.

Юзь із профілем римського імператора / встидливий як дитина [28, с. 82]. На думку митця, навіть у звичайній людині можна побачити величне – достатньо

лише придивитися уважніше. *Юзь* є символом величі людини; *Юзь* розм. від *Йосип*.

Антропоніми-символи літературного походження (6/79): *Гамлет*, *Дедал*, *Навзікая*, *Офелія*, *Юда*, *Цахес*.

Мов Юда, скрипка знак кладе на горлі [28, с. 104]. У поетичному ідіостилі І. Малковича *Юда* – символ зрадливості. Юда Симонів Іскаріот – біблійний персонаж, один з апостолів (учнів) Ісуса Христа, який зрадив свого вчителя [44].

Офелію вода забрала, / а *Гамлет* – поки режисер ще [28, с. 75]. У поетичному світобаченні І. Малковича персонажі п'єси У. Шекспіра «Гамлет» – символи загибелі (Офелія) й безпорадності (Гамлет);

Червоний Цахес [28, с. 163]. Як відомо, потворний, без жодних чеснот персонаж німецької казки карлик Цахес отримав від феї три золоті волосини, але так і залишився моральною потворою. *Цахес* постає символом радянської влади, маркером слугує якісний прикметник *червоний*.

Потрібен хист Дедала, / щоб оцінить цей лабіринт [28, с. 144]. Дедал – персонаж давньогрецької міфології, відомий як славетний скульптор і будівничий, винахідник будівельних інструментів. Символізує талановиту людину-винахідника.

У поетичних текстах І. Малковича представлені **теоніми-символи** (21): *Бог*, *Вій*, *Геркулес*, *Господь*, *Доля*, *Дух (прабог)*, *Зевес*, *Златоуст*, *Евридіка*, *ельфи*, *Ерос*, *Іван*, *Ісус*, *месія*, *Перун*, *Стрибог*, *упирі*, *фавни*, *Хірон*, *Юра*, *янголи*.

Мовознавиця Т. Вільчинська (2020) подає класифікацію теонімів за різновидами: 1) оніми, що називають християнського Бога, через які об'єктивуються релігійні вірування українців; 2) найменування язичницьких богів, що демонструють вірування наших предків; 3) оніми, що стосуються чужих вірувань і номінують богів в інших релігіях; 4) невідомі теоніми [8, с. 32–33].

Теоніми-символи, вживані у поетичній мові І. Малковича, поділяємо на національні й традиційні.

Національні теоніми-символи (6/21) представлені номенами: *Вій, Дух (прабог), Доля, Перун, Стрибог, упирі*.

Дух – «за міфологічними і релігійними уявленнями – добра або зла безплотна, надприродна істота, що бере участь у житті природи і людини» [46, II, с. 442]: *На вод яйці мов птах усівся Дух* [28, с. 34]. У поезії І. Малковича – це символ доброї надприродної істоти.

Перун – володар неба, син Білобога, «бог над богами»; бог-воїн, покровитель війська [14, с. 445]: *Стрибог* – бог вітрів, які є його онуками [14, с. 583]. *Перун* символізував бога блискавки й грому, військової дружини. Він – нестримність, мужність, непереможність. *Стрибог* усимволізовував небесну силу, яка приносила як добро, так і зло [13, с. 896].

Запитали: Перун чи Стрибог? [28, с. 39]. У поетичному світобаченні І. Малковича назви язичницьких богів зберігають традиційну символіку: *Перун* – символ військової звитяги, *Стрибог* – нестримна божественна сила. *Доля* – символ Вищої Сили, Бога, щастя, талану; водночас – лиха, горя, біди, нужди, злиднів; неминучості, невідворотності [13, с. 236]. У поезії І. Малковича *доля* – символ невідворотності лиха (недобрий знак), якого ліричний герой намагається уникнути: *шепчу йому про гори, / і вгадуємо долі знак* [28, с. 119]; *Доле, журбо вояцька, / хмару цю пронеси* [28, с. 41].

Вій – міфічна істота (найстрашніший і найсильніший представник злої сили) з повіками до землі [14, с. 93]; символ зла: *червоний Вій під склом* [28, с. 163]; *бридке УТ – Вій і Вий* [28, с. 154]. Знак-символ означений словом-маркером *червоний* (радянський): як відомо, цей колір був символом Комуністичної партії, отже, атрибутом радянської влади в нашій історії. Автор вдається до гри слів: *Вій і Вий* (*вити* – створювати протяжні, високі та жалібні звуки).

Скрипка знак кладе на горлі / для упирів надких на юну кров [28, с. 104]. *Упир* – «перевертень, мрець, що виходить ночами з домовини і ссе кров сплячих людей» [46, I, с. 288]. Теонім утворено від старослов'янського слова *іпир*. Символізує зло.

Традиційні теоніми-символи (16/21) засвідчені номенами: *Бог, Геркулес, Господь, Зевес, Златоуст, Евридіка, ельфи, ерос, Іван, Ісус, месія, упирі, фавни, Хірон, Юра, янголи*. Широко представлені божествами добрими і злими (від вищих до нижчих).

Зевс – у давньогрецькій міфології верховний бог, володар богів і людей. *Геркулес* – персонаж давньоримської міфології. *Хірон* – у давньогрецькій міфології – фессалійський кентавр, син Кроноса й Філіри [44]. Символи вжито в традиційному значенні – «божественна велич і сила»: *Тепер моє мандрування / буде сповнене співання / про Зевеса, Геркулеса, / і Хірона – гей!* [28, с. 150].

Християнські символи у поетичній мові І. Малковича репрезентують верховний бог й другорядні божества. *Бог* – «надприродна істота, що створила світ і керує ним та вчинками людей» [46, I, с. 207]. Бог – божество долі, щастя, блага, багатства [14, с. 43]. Бог-батько, що порівнюється з *вітчимом*, що позначає вищу справедливість, іноді й жорстоку: *Бог як той вітчим / на вагах важить доблесті* [29, с. 9]. *Господь* – одна з назв бога у християн [46, II, с. 142]. У поетичній мові митця символ вищої доброї сили, яка стає на захист людини: *Господи Боже дітей і суніць запааних / на зелених напнутих тобою пагорбах / берегах* [29, с. 4].

Ісус Христос – символ єдиного Господа, Спасителя, Месії, Боголюдини [13, с. 838]. У мовотворчості митця теонім ужито в традиційному значенні: *ти готовий до офіри, / та ні за кого вбратись в стріли, як за Ісуса – Себастьян* [29, с. 36]. Автор використав коротку назву повного імені *Ісус Христос* → *Ісус*.

Месія – у ряді релігійних учень (передусім в іудаїзмі та християнстві) – посланець Божий, рятівник, що буде посланий богом на землю для знищення зла й встановлення царства небесного [44]. У поетичному дискурсі письменника є символом рятівника світу: *Тоді ж в Москви ожив мікроб месії* [28, с. 156].

Ангел – надприродна істота, посланець, вісник бога [46, I, с. 44]. У слововживанні митця виступає символом добра і захисту: *малому в подушку черпа / неба із янголами* [28, с. 5]. Форма множини іменника свідчить про небесні сили добра; варіант лексеми *янгол* є розмовним.

Святі як посередники між людьми і Богом – символи добра, які захищають людину й попереджають про небезпеку: *аби Юра на білим коні / подвір'я на білім коні не витоптував* [28, с. 123]; *я вдосвіта на Івана мився щороку в холодній росі* [28, с. 4]; *Вчора, на Златоуста, я похлиснувся тортом* [29, с. 37]. Поет вживає коротку назву замість повної: *Святий Юрій* → *Юра*, *Іоан Хреститель* → *Іван*, *Іоан Златоуст* → *Златоуст*.

У поезії І. Малковича фіксуємо назви божеств із давньогрецької міфології: це *Ерос* – бог кохання [44]: *вібрують в еросі блаженному вони, / шепочучи солодкі молитви* [28, с. 93]; *Евридіка* – дріада (лісова німфа), дружина легендарного міфічного співака та музиканта Орфея [44], що постає символом страждання через кохання: *скривджену Евридіку, / за руку вивести* [28, с. 124]. Як переконуємося, теоніми-символи вжито автором у традиційному значенні.

Автором також використано теоніми-символи з міфології інших народів. *Фавн* – у давньоримській міфології – бог полів і лісів, покровитель стад [44]; символ веселоців і милосердя: *Фавни смичків забредуть і загубляться в гіллі* [28, с. 103]. Очевидно, що традиційне значення символу збережено; форма множини іменника *Фавн* є своєрідним зближенням лісового бога з тваринами. *Ельфи* – у давньогерманській міфології – духи природи, які жили в повітрі, землі, горах. Ельфи виступають у казках як жваві й веселі створіння. У поетичному слововживанні І. Малковича вони є символом веселоців: *Ельфи опустять для тебе ключі незвичайні* [28, с. 103]. Окрім того, вони позначають магічну силу, яка служить людині. Як бачимо, семантика символу переосмислена автором.

Отже, антропоніми й теоніми як символи засвідчують специфіку ментальності українського народу й світобачення поета.

2.4. Топоніми-символи

Дослідниця Т. Купач підкреслює важливу роль у формуванні вербальних образів місць, позначуваних топонімами. Топоніми необхідні для вивчення образів культурних та природних ландшафтів. Визначальними рисами топонімів

є стійкість у часі – хронологічна приуроченість і просторова локалізація об'єктів номінації [29, с. 149].

У поетичних збірках І. Малковича фіксуємо топоніми-символи (38), які позначають: 1) назви Батьківщини (5): *Роксоланія, Руська держава, Вкраїна (Україна), українська земля, земля руська*; 2) назви, що вказують на рідний край (17): *Яксуни берег, Русанівка, Березови, Пески (Піски), Дибальцеве (Дебальцеве), Київ, Броди, Львів, Судак, Таврія, Херсонес, Січ, Ольвія, Конотоп, Батурич, Галич, Криворівня*; 3) найменування світових центрів культури і розвиненої цивілізації (6): *Гамбург, Відень, Рим, Нью-йорк, Давня Еллада (Древня Еллада), Єрусалим*; 4) назви міст, країн далекого зарубіжжя (4): *Сізіфова земля, Сахара, Лесбос, Скандинавія*; 5) назви, що позначають міфічний простір (1): *Едем*; 6) назви на позначення ворожої землі (4): *Росія, Москва, Армавір, Кубань*.

Представлено топоніми з локальними характеристиками: мікро- (*Русанівка*) та макротопоніми (*Скандинавія*), ойконіми (*Березови*). За джерелом виникнення топоніми-символи у поетичному слововживанні І. Малковича поділяємо на національні, традиційні, індивідуальні (авторські), топоніми літературного походження.

Національні топоніми-символи (19/38) представлені одиницями: *Батурич, Броди, Березови, Вкраїна (Україна), Галич, земля руська, Київ, Конотоп, Криворівня, Львів, Ольвія, Піски, Русанівка, Руська держава, Січ, Судак, Таврія, українська земля, Херсонес*.

Топоніми-символи рідної землі вжито із збереженням їх традиційного значення: *Вже дружині земля руська / над / шоломами / на метр* [28, с. 77]; *снили про Руську державу* [29, с. 18]. Держава східних слов'ян, що існувала протягом XI–XII ст. і в літописах дістала назву Русь або Руська земля, у поетичній мові І. Малковича символізує початки державності на українських землях [13, с. 343]. *Земля русів ← руси* – «самоназва народонаселення Київської Русі» [14, с. 514].

Позначенням України виступають офіційна назва держави *Україна* (завжди з початковим у) та поетична, прийнята в художньому мовленні,

розмовна назва *Вкраїна: можеш Україну шукати і ніде її не знайдеш* [29, с. 23]; *Вкраїна і руїна – наша рима* [29, с. 20].

Топонімом-символом серця України є назва столиці: *Цієї ночі / зеленим потягом ти наближаєшся до Києва* [28, с. 121]; *в нічному небі під Києвом / рухається на північ вервечка НЛО* [29, с. 35].

Символом козацької держави, військової звитяги виступає назва *Січ*: *рясні тягнуть від Січі дими* [28, с. 65]; *А Січ – преславна Січ з кіньми вороними!* [28, с. 158]. Автором ужито коротку назву організації українського козацтва, що маркована позначкою розм. *Січ* ← *Запорозька Січ*.

Топоніми-символи на позначення національної пам'яті репрезентують одиниці – *Ольвія, Таврія, Херсонес*: *Ольвія* дальня слів твоїх майже нечутна [28, с. 103]. *Ольвія* – антична грецька колонія, заснована вихідцями з Мілета в першій чверті VI століття до н. е. на правому березі Дніпро-Бузького лиману. Інший приклад: *У Таврії крислаті лаври* [28, с. 46]. Символ утворено від назви народу: *Таврія* ← *таври*. *Проступили в літописах вен / Херсонес і вітри за Сулою* [28, с. 35]. Херсонес Таврійський став місцем хрещення Київського князя Володимира, про що є запис у літописі. Маркером символу фіксуємо метафору *в літописах вен*, яка вказує на глибину історично пам'яті.

Топонімами-символами рідного краю виступають міста і невеликі населені пункти, що пов'язані з батьківським домом, дитинством.

Міста, які стали сучасними урбаністичними символами, – *Львів і Судак*: *Я метнуся на Львів і Судак* [28, с. 43]. Ці міста розташовані на значній відстані, у різних географічних умовах: *Львів* представляє захід із помірно континентальним кліматом, частими дощами, натомість *Судак* є південною фортецею з м'яким і теплим кліматом: обидва міста знаходяться в одній країні. Міста символізують єдність держави України.

Поет, що рід його вийшов з Бродів [29, с. 37]. Місто *Броди* символізує колиску роду українських євреїв на прізвище Бродський. Представники роду утворювали своєрідну вищу касту, вирізнялися високим матеріальним станом, відігравали важливу роль у релігійному та культурному житті містян. З роду

Бродських походить поет-дисидент Йосип Бродський (1940–1996), який «*низько на нас [українців] згрішив*».

Вони тепер кажуть «**Пески**», хоч я знаю, що тут були «**Піски**» [29, с. 30]. Селище Піски на Донеччині є форпостом українських військ з 2014 р. і дотепер, символізує стійкість і мужність як українських воїнів, так і місцевих мешканців, які не полишили своїх домівок і щодня наражаються на мінометний обстріл.

Гуцульська ніч і **Криворівня** [28, с. 100]. Високогірне село *Криворівня*, що розташоване на Гуцульщині, у долині ріки Чорний Черемош, є символом малої Батьківщини; уособлює місце, де можна «панувати і банувати ніч у ніч».

Традиційні топоніми-символи (13/38) представлені у поетичній мові І. Малковича такими одиницями, як: *Армавір, Відень, Гамбург, Давня Еллада (Древня Еллада), Єрусалим, Лесбос, Москва, Рим, Росія, Нью-йорк, Кубань, Сахара, Скандинавія*.

Символом центру світової культури є топонім *Еллада: Навзікая у Давній Елладі* [29, с. 45]; *Вісім тисяч літ / копитую світ – / а все ніяк не попаду / у Древню Елладу* [28, с. 150]. Топоніми-символи *Давня Еллада / Древня Еллада* різняться значеннями: 1) *давня* – «яка існує вже багато часу; стара» [46 II, с. 205]; 2) *древня* – «яка виникла, створена дуже давно і збереглася до наших часів; стародавня» [46, IX, с. 659].

Інший приклад: *Мікеланджело в Римі Сікстинську капелу творив* [29, с. 17]. Рим символізує світовий центр мистецтва. Взірцем живопису стала розписана Мікеланджело вітварна стіна Сікстинської капели.

Осередками світової культури виступають назви міст *Гамбург і Відень: загляда / в уявний Гамбург чи в небесний Відень* [29, с. 9]. *Єрусалим* – священне місце, місто на Близькому Сході, символізує релігійний центр світу, який зберіг традиції юдаїзму, християнства та ісламу. Поет апелює до християнського богослужіння, що супроводжувалося церковними дзвонами, створюючи атмосферу урочистості: *задвонили, як в Єрусалимі!* [28, с. 91].

Нью-Йорк – осередок культурного життя США. Напередодні новорічних свят ділове та комерційне місто змінює настрій на святковий, різдвяний:

неспішно пропливає різдвяний **ню-йорк** [29, с. 28]. У поданому прикладі топонім **ню-йорк** символізує різдвяний дух міста.

Макротопонім *Скандинавія* символізує історико-культурний регіон, що розташований на півночі Європи: *дощі – бліді немов посли / зі **Скандинавії*** [28, с. 48]. *Скандинавія* постає символом землі, де переважного значення набули дотримання прав і свобод людини, тому посли зі Скандинавії – довгоочікувані гості.

Символом кохання є *Сахара* – найбільша за площею спекотна пустеля, розташована на півночі Африканського континенту: *гріхи сусідки – млосні, як **Сахара*** [28, с. 95]. Символ актуалізований із семантикою «нешлюбне, пристрасне кохання».

Лесбос – грецький острів у північно-східній частині Егейського моря. Символізує одностатеве кохання: *сріблястий острів **Лесбос**: мов корал, / він світиться, заманює і стогне* [28, с. 106].

У поезії також представлені топоніми-символи на позначення ворожої землі: *Неласкаво, мов з **Армавіра*** [28, с. 96]. Армавір – місто на півдні Російської Федерації, в Краснодарському краї. У поданому прикладі місто Армавір в авторській свідомості постає ворожим краєм. *Москва* – столиця Росії: *Тоді ж в **Москви** ожив мікроб месії* [28, с. 156]. Топонім *Москва* є символом зла, бо саме там відроджується «мікроб месії».

Кубань – регіон Росії, розташований поруч із Північним Кавказом, прилеглий до лівобережжя річки Кубань: *Човенці чалять на **Кубань*** [28, с. 47]. Символізує ворожий напрям, адже у поезії «Кубанщина» автор розкриває історичний шлях боротьби українців за цю територію та вказує на те, що край уже давно не український.

Росія – найбільша країна світу, розташована у Східній Європі та Північній Азії: ***Росія** – це наш найлютіший ворог* [29, с. 25]. Автором ужито коротку форму назви *Росія* (розм.) ← *Російська Федерація* (офіційна назва). Символізує ворожу країну, на що вказує компонент – «найлютіший ворог».

До топонімів-символів літературного походження зараховуємо такі одиниці, як (2/38): *Едем, Роксоланія*.

Едем – давньоєврейська назва раю: 1) за біблійною легендою, земний рай, місце перебування людини до гріхопадіння. 2) благодатний куточок Землі [44]. У вірші «Зоопсихічне»: *Торжество Звірячого Едему* [28, с. 155] – це символ довічного відпочинку для тварин.

Топонім *Роксоланія* вживається для означення рідного краю. Назва запозичена з однойменної поеми Себастьяна Кленовича, де відтворено українську землю в алегоричному образі Роксоланії. Топонім утворено від назви кочових іраномовних аланських племен, які мешкали у Північному Причорномор'ї: *роксолани* → *Роксоланія* (земля роксоланів): *Ходжу-броджу нашою любою Роксоланією* [29, с. 10]. Отже, Роксоланія – символ рідного краю. Топонім має поетичне маркування.

Індивідуальні (авторські) топоніми-символи представлені назвами (3/38): *Дибальцеве, Сізіфова земля, Яксунин берег*.

Яксунин берег – мальовничий, квітучий, щедро обдарований суницями край дитинства: *У Яксунинім березі / де коники трав'яні перестрибують через дітей / нанизую стиглі суниці* [29, с. 4]. Є символом краю щасливого дитинства. Топонім утворено від зменшено-пестливої форми власного імені дівчини: *Яксунин берег* ← *Яксуня*; маркування поетичне.

Сізіфова земля – поетична назва Греції. Топонім утворено від власного імені людини: *Сізіф* → *Сізіфова земля*. У давньогрецькій міфології Сізіф – будівельник і цар Корінфа: *неначе ми в Сізіфовій землі / народжені* [29, с. 20]. *Сізіфова земля* є символом благодатної землі, де народжуються талановиті люди, приречені на важку працю.

Дибальцеве – поетична назва міста, розташованого на сході України, у Донецьчині. Топонім-символ утворено від дієслова недоконаного виду: *дибати* – «повільно і важко або невміло переставляти ноги» [46, II, с. 629]: *дибати* → *Дибальцеве: Врятуй, / видибай, Боже, його з-під Дибальцевого* [29, с. 32]. Автор

вдається до смислової гри слів *дибати* – *Дибальцеве*. Топонім символізує жорстоку битву за рідну землю («дебальцівський котел», «дебальцівська дуга») й бажання вийти звідти живим.

Отже, у поетичному слововживанні І. Малковича виявлено лінгвосимволи, що їх кваліфікуємо за джерелом виникнення як національні, традиційні, індивідуальні (авторські) та літературного походження.

Статистичні відомості про використання в аналізованих поетичних творах лінгвосимволів узагальнені і подані у вигляді таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Аналіз частотності фіксації лінгвосимволів у збірках «Подорожник» та «Яксуніні береги» І. Малковича

Лінгвосимволи	Кількість одиниць	Співвідношення, %
Фітосимволи	35	16,9%
Зоосимволи	33	16,0%
Антропоніми-символи	79	38,3%
Теоніми-символи	21	10,1%
Топоніми-символи	38	18,4%
Разом	206	100 %

Здійснюваний аналіз частотності фіксацій лінгвосимволів на основі отриманих даних про функціональну активність кожного з них сприяє успішному вирішенню наступних, власне стилістичних завдань наукового дослідження: вияву стилістичного потенціалу лінгвосимволів та способів реалізації їхніх зображально-виражальних можливостей, з'ясування ступеня поетичних перетворень окремих номінацій, традиційності чи новизни поетичних уживань.

У збірках «Подорожник» та «Яксуніні береги» І. Малковича переважають антропоніми-символи (79) – 38,3%; наступною групою за частотою вживання є

топоніми-символи (38) – 18,4%; група фітосимволів нараховує (35) – 16,9%; зоосимволи становлять (33) – 16,0%; найменше вживаними є теоніми-символи (21) – 10,1%.

Висновки до розділу 2

У художніх текстах І. Малковича фітоніми – образи, які можуть ставати символами. Зафіксовані у поетичних збірках І. Малковича фітосимволи (35) розподіляємо за чотирма групами: національні (народно-поетичні), традиційні (загальновідомі), індивідуальні (авторські), міфологічні, пов'язані з українською міфологією. Національні (народно-поетичні) фітосимволи (11/35) входять до активної лексики української мови, тому часто вживаються мовцями у повсякденному спілкуванні. Традиційні фітосимволи (12/35) актуалізовані поетом у загальновідомому значенні; вони викликають очікувані асоціації; використовуються як усталені образи. Індивідуальні (авторські) фітосимволи (10/35) вирізняються естетичною довершеністю й алюзією на знайомі читачеві образи. Міфологічні фітосимволи репрезентовані найменшою кількістю одиниць (2/35): *євшани, липа*.

Спостережено, що у творчості митця активно представлені зоосимволи (33) (національні (народно-поетичні), традиційні, індивідуальні (авторські) лінгвосимволи, зоосимволи літературного походження). Найбільшу за кількісним складом групу зоосимволів утворюють національні (14/33). Національні (народно-поетичні) зоосимволи представлені такими одиницями, як: *вівці, вовки, ворони (вороння), горлички, гуси (гусеня, гусятка), зозулі, качечка, коні* тощо.

У функції лінгвосимволів автором використано топоніми з різними локальними характеристиками: мікро- та макротопоніми, ойконіми, хороніми тощо.

Для поетичної мови І. Малковича характерне вживання національних теонімів-символів (*Вій, Дух (прабог), Доля, Перун, Стрибог* та ін.).

РОЗДІЛ 3. СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІНГВОСИМВОЛІВ У МОВОТВОРЧОСТІ І. МАЛКОВИЧА

3.1. Стилiстичнi функцiї фiтосимволiв

Серед лексичних засобів вираження авторського естетичного погляду на довкілля, як зазначав Л. Оліфіренко, особливе місце належить фітонімам, оскільки трави, квіти та дерева слугують своєрідним перцептивним засобом пізнання краси природи, втіленням природної досконалості, а отже – важливим фактором творення естетичної картини світу письменника [36].

Фітоніми як символи у художньому творі виконують стилістичні функції засобів художньої виразності. Фітосимвол входить до складу епітетної сполуки, характеризує особу, предмет або явище. Постійні означення супроводжують ті самі лексеми-символи, які служать засобами емоційно-образного відтворення дійсності, відображають естетичні ідеали концептуальної картини світу українців: *дуб (явір) зелененький, пшениця ярая* [33, с. 245]: *Бог творив тебе в вишніх покоях, в найвищим з натхнень... із небесних **фіалок*** [29, с. 52]. Фітонім *фіалки* символізує красу жінки, входить до складу епітетної структури *небесні фіалки*, декодується як неземна краса коханої жінки. *Довго нюхали **прив'ялі чорнобривці*** [28, с. 123]. Прибиті морозом чорнобривці символізують осінню пору в природі та житті людини. *У Таврії **крислаті лаври*** [28, с. 46] – розложисте гілля лаврів символізує багатство природи Таврії.

Фітосимвол, окрім того, що часто є компонентом епітетної сполуки: *милування в **лимонних садах** забуття* [29, с. 52], – символізує райський сад екзотичних дерев із соковитими плодами на гілках.

Символьний фітонім зафіксований у складі гіперболи: *Чути, як в тишій нічній / тверднуть у **слив** кісточки* [28, с. 19]. У цьому випадку фітонім символізує єдність людини і природи, здатність глибоко її відчувати.

З метою зображення єдності природи і людини поет використовує персоніфікацію: *Стогнуть **ожини*** [29, с. 31]. Рослині приписуються людські

якості – відчуття болю. *Ожина* символізує чуттєвість усього живого. У поетичному вияві: *весна сплавляє всі свої бузки* [29, с. 16] квіти бузку символізують швидкоплинність життя. *Каштани цвіт згребли у тисячі копичок* [28, с. 120] – *каштани* – своєрідний символ краси природи навесні.

Порівняння глибше розкриває художній образ-символ: *На ніжці маку, у колінці, / влаштовано суфлерську будку: підказуючи всім по слівцю, / я там сиджу, мов незабудка* [28, с. 79]. Дія розгортається навколо фітоніма як центрального образу, поет зіставляє суфлера і незабудку. Квітка *незабудка* – своєрідний символ пам'яті: *не забути* → *незабудка*.

Буденність асоціюється з одноманітним, позбавленим радості життям, що дає автору підстави створити порівняння, використовуючи звичний в ужитку овоч (*картопля*) й незвичний, екзотичний фрукт (*помаранч*): *буденна мов картопля / позавчорашня / а свіжа й сонячна як м'якоть помаранча* [29, с. 19]. Маркерами негативної ознаки картоплі виступають прикметники *буденна, позавчорашня*, натомість позитивні ознаки помаранча відтворюють прикметники *свіжа й сонячна*. Поет із двох наявних синонімів: *апельсин, помаранч (-а)*, обирає другий, оскільки саме він вирізняється незвичністю звучання (лексема *помаранч (-а)* походить від італ. *romarancia*, утвореного від *roto* – яблуко + *arancia* – апельсин [44], хоча й має маркування *розм.*, але мовцями вживається рідко. Фітонім-символ *картопля* вказує на буденність, а *помаранч* – на яскравість, привабливість, виразність, свіжість. Порівняння вводиться за допомогою сполучників *мов, як*. Два порівняння утворюють антитезу *картопля – помаранч*, маркером антитези виступає протиставний сполучник *а*.

За спостереженням мовознавців, «одним із ключових флористичних концептів української ментальності є калина. Образ цієї рослини у фольклорі, художній літературі, мистецтві представлений десятками символів. Калина стала глибоким народним символом, що зумовлено багатьма чинниками: кольором цвіту, плодів, їхньою формою, лікувальними властивостями, світоглядом, традиціями наших предків. У народній свідомості символом України виступає

саме калина, яка позначає також світлу пам'ять, стійкість і нескореність народу, адже ягоди калини довго не опадають, вони залишаються на кущах навіть у морози» [9].

І. Малкович використовує калину як символ вогню, пам'яті про загиблих на війні: *Не над ними **калина** палає* [28, с. 43]. Фітонім *калина* виступає символом оберегу, що відвертає від хвороби: *зцілюща виринатиме **калина** / на сотнях затаєних кораблів* [28, с. 35]. Метафора *калина палає* базується на основі перенесення ознаки вогню на ягоди.

Яблуня символізує домівку для душі померлої близької людини: *мама змерзлими ночами / не спить, до **яблуні** іде – на ній ночеє, щоб тебе / на хвилюку швидше вздрить* [28, с. 87]. Як відомо, яблуня в українців – жіночий оберіг.

Повага до часника виявляється вже в назві твору «Житіє часника», де городина прирівнюється до святої людини. Часник у тексті постає символом захисної сили, самопожертви: ***часник** втягає в себе люту земну: / людський посол, він жертвує собою* [28, с. 90]. Символьний образ позначений емоціями поваги, самопожертви, гідності.

Фітоніми-символи допомагають поетові розкрити світ своєї душі: *я тебе люблю і не скачу, а лиш повіваю на **гречку*** [28, с. 133]. Автор відходить від традиційного розуміння символу гречки – нешлюбні зв'язки та наповнює його своїм змістом: шляхом заміни дії *скакати* (*скочити, стрибати, стрибнути*) в *гречку* → *повівати на гречку*. Внаслідок трансформації фітоназва *гречка* символізує прохолодне, байдуже ставлення ліричного героя до інших жінок, крім коханої.

Достаток та ідилія життя виражені в рядках, у яких актуалізовані фітоодиниці: *в тім саді щасливі телятка скубли **конюшинку*** [28, с. 152]; ***ялинка** – чарівна різдвяна квочка* [28, с. 31]; У випадку: *Господар перебира на балконі **яблучка райські*** [29, с. 14] – райські яблука асоціативно співвіднесені з поняттям раю. Зменшено-пестлива форма іменника є маркером пестливого ставлення до описуваного предмета й ознакою зменшеності (суфікс -к-, -учк-: *конюшинка, ялинка, яблучка*).

3.2. Стилiстичне значення зоосимволiв

Дослiдник О. Юзв'як (2015) звертає увагу, що на вибiр зоонiмiв впливає весь символiчний всесвiт – мiфологiя, фольклор, бiблейськi та лiтературнi уявлення [61, с. 106]. Як правило, зоонiми митцi слова використовують з метою приписування ознак тварин людинi: лисиця є символом хитростi, лев – влади, ведмiдь – незграбностi тощо. Крiм традицiйної символiки, письменники використовують iндивiдуально-авторське символопозначення.

У поетичних текстах I. Малковича зоосимволи слугують творенню художнiх образiв. Часто зоосимволи засвiдченi у складi тропеїстичних структур.

За допомогою **метафорично-порiвняльної конструкцiї** автор пiдкреслює схожiсть предметiв i явищ наволишньої дiйсностi: *Їжаком котився свiт*. [28, с. 27]. *Їжак* постає символом вiльного руху, деякої нестримностi, проте колючої. Образ фiксує ознаки свiтоустрою: до уваги взято семантику символоназви – семи «котитися», «рiзкий», «бiль», «колючий» тощо.

Яринко – горло соловейка [28, с. 114]. *Соловей* – символ спiвучостi. Порiвняльна конструкцiя базується на зiставленнi дiвчини, яка вмиє i любить спiвати, iз горлом спiвочого птаха. Зоонiм перенесений у постпозицiю, оскiльки логiчний наголос змiщено на орган спiву. Вжито зменшено-пестливу форму iменника *соловей* як вияв нiжностi до Яринки.

Надлетiли три горобцi / перервали крильцями/ думку [28, с. 68]. Зоонiм *горобець* символiзує швидкий перебiг думок, легкiсть, безтурботнiсть: *Горобець* – «маленький сiрий птах, який живе перев. поблизу житла людини» [46, II, с. 135]. Зоонiм рiдко вживається як поетичний образ через вiдсутнiсть яскраво виражених ознак. Автор звертає увагу на легкiсть i жвавiсть пташок, надiляючи їх властивiстю впливати на процес мислення людини.

Кiнь бiлої мастi – символ божественного свiту. У поетичнiй уявi митця вiн пов'язується iз святим Юрiєм, що вiщує прихiд зими: *Юрiй приїхав на бiлому конi* – за вiкном падає снiг. I. Малкович зберiг традицiйну символiку зоонiма: *аби Юра на бiлим конi / подвiр'я на бiлiм конi не витоптував* [28, с. 123]. Бiлий кiнь – ознака настання зими, снiгу.

Зоосимволи можуть виступати у складі образного вислову, який становить художнє перебільшення та гіперболу: *гусятка малі попідрастають за ніч* [28, с. 5]. Зоонім *гусятка* символізує бажання пришвидшити настання певної події. Зменшено-пестлива форма іменника підсилює ознаку здрібнілості (*малі*). Корова хоча й шанована в господарстві свійська тварина, проте об'єктом культового поклоніння, в українців, як в індусів, ніколи не була. Тварина вважається символом достатку, годувальниці: *богине наднектару – молока, / свята Корова – третя наша мати!* [28, с. 158]. Одвічне бажання достатку й гармонії у природному середовищі спричинює авторське поетичне переосмислення: *знову вовки будуть ситі, а ситі, / знову в річках згігантіють соми* [29, с. 32]. Бажання селянина уособлене в поняттях *ситого вовка* (як відомо, вовки ніколи ситими не бувають) та *великих сомів*. Маркером великого розміру сомів слугує дієслово *згігантіють* – індивідуально-авторський неологізм.

У поетичному висловлюванні: *Будуть гнати скажено овець, / вірних травити псів* [28, с. 30] – використано два стилістичних засоби: гіперболу і постійний епітет. Маркером перебільшення виступає прислівник *скажено*. Зоонім *пси* разом із прикметником утворюють постійний епітет *вірні пси* (як відомо, ознакою собаки є вірність); *вівці* символізують простоту та беззахисність.

3.3. Стилiстичне навантаження топонiмiв-символiв

Стилiстичний потенцiал топонiмiв-символiв визначається багатьма складовими, як-от: обсяг змiсту, частотнiсть використання, сполучуванiсть, творення художнього образу, емоцiйне забарвлення, на що звертають увагу сучаснi дослідники.

Д. Козловська (2018) вважає, що топопоетонiми як складники поетонiмiї художнього тексту не тiльки локалiзують мiсце дiї, створюючи геопросторову домiнанти тексту, але й маркуються iнформацiйно- та емоцiйно-стилiстично, допомагаючи розкрити змiст твору [17, с. 150].

Топоніми-символи набувають у поетичному тексті насамперед інформаційного (локалізація місця дії, інформація про перебування, переміщення ліричного героя) та образно-емоційного (формування ставлення читача до зображуваного через почуття поета, викликані певними топонімами) смислів. Усі топоніми-символи в поетичному тексті виконують певну стилістичну функцію. Зокрема, топоніми:

Постають маркерами минулого: *Рясні тягнуть від Січі дими* [28, с. 65]. Йдеться про Запорозьку Січ – місце розташування організації українського козацтва у XVI–XVIII столітті у пониззі Дніпра за порогами [14, с. 236]. Коротка назва *Січ* вказує на міцний захист Батьківщини від ворогів. Якщо від Січі «тягнуть рясні дими», то козаки на острові є, отже, безпека народів гарантована. На звияжне значення Січі для українців указує епітет «преславна»: *А Січ – преславна Січ з кіньми вороними!* [28, с. 158]. Символ декодується читачем як місце, що нагадує золоті сторінки історії України.

У Таврії крислаті лаври [28, с. 46]. *Таврія* – один з варіантів історичної назви півострова Крим, походить від назви племен – таврів, які в I тис. до н.е. населяли гірські та прибережні райони півострова [14, с. 589]. Лексема *Таврія*, на нашу думку, є маркером славетного минулого.

Слугують маркерами сьогодення: *В нічному небі під Києвом / рухається на північ вервечка НЛО* [29, с. 35]. Київ – столиця України; місто розташоване у середній течії Дніпра. Поет візуально спрямовує увагу читача до столиці: *в нічному небі → під Києвом → рухається на північ вервечка НЛО*. Топонім-символ виступає логічною домінантою. Теперішній час дієслова виражає дію, що збігається з моментом мовлення, відтворюючи космічний захист Києва.

Росія – це наш найлютіший ворог [29, с. 25]. Топонім-символ фіксує сучасний стан у міжнародних відносинах з країною-агресором, яка межує з Україною. Топонім *Росія* символізує зло, ненависть, кров, загибель.

Виконують образотвірну функцію. Продуктивними в поетичній мові І. Малковича є порівняння, за допомогою яких автор характеризує об'єкти, що зіставляються. Топонім-символ різко, влучно й емоційно репрезентує художній

образ: *задвонили, як в Єрусалимі!* [28, с. 91]. Єрусалим – стародавнє близькосхідне місто, розташоване на вододілі між Середземним та Мертвим морями, релігійний центр християнства. Порівнюються голоси співців і дзвони на основі подібності урочистого звучання. *Гріхи сусідки – млосні, як Сахара* [28, с. 95]. Сахара – найбільша пустеля світу, розташована в Північній Африці. Зіставляються гріхи і пустеля Сахара: гріхи, як і спека, – те, що викликає знемогу, дурманить, затьмарює свідомість. *Неласкаво, мов з Армавіра* [28, с. 96]. Армавір – місто на півдні Російської Федерації, в Краснодарському краї. Авторській уяві Армавір постає уособленням ворожого краю. *Сріблястий острів Лесбос: мов корал, / він світиться, заманює і стогне* [28, с. 106]. Лесбос – грецький острів у північно-східній частині Егейського моря; корал – червоний камінь, який після обробки використовують як прикрасу. *Лесбос* за ознакою привабливого зовнішнього вигляду схожий на корал. На емоційне сприйняття слова-образу має вплив персоніфіковане його обрамлення: *світиться, заманює і стогне*.

Зазнають метонімії топоніми-символи село Березови і місто Нью-Йорк: *сплять Березови* [29, с. 16]. *Неспішно пропливає різдвяний нью-йорк* [29, с. 28]. І невелике село, й мегаполіс метонімізуються, набувають людських якостей. В останньому прикладі назва найбільшого міста у США, розташованого на Атлантичному узбережжі, написана з малої літери, що характеризує простір як заселену територію.

Дощі – бліді немов посли / зі Скандинавії [28, с. 48]. Топонім-символ виступає у складі порівняння – на позначення явища природи – за ознакою зовнішньої подібності: *бліді дощі – бліді посли* (бліді, бо мають світлу пігментацію шкіри) *зі Скандинавії*.

Загляда / в уявний Гамбург чи в небесний Відень [29, с. 9]. Топоніми-символи *Гамбург*, *Відень* підкреслюють суттєву ознаку міст – центрів світової культури: *уявний Гамбург* асоціюється з безліччю каналів і великими парками, а *небесний Відень* – з божественною красою.

Неначе ми в *Сізіфовій землі* / народжені [29, с. 20]. *Сізіфова* земля виконує функцію епітета, дає влучну характеристику предмета зображення. *Сізіф* жив у Греції → тому *Сізіфова* земля → *грецька* земля (Греція).

У реченні: *Проступили в літописах вен / Херсонес і вітри за Сулою* [28, с. 35] – топонім-символ *Херсонес* вживається у складі метафори в *літописах вен Херсонес*: рядки літопису → кровоносні судини на тілі людини. З рядків літопису постає давній Херсонес.

Я метнуся на Львів і Судак [28, с. 43]. У цьому випадку автор творить антитезу, протиставляючи протилежні за географічним положенням міста України: Львів – місто на західному кордоні України, Судак – місто на південно-східному кордоні, узбережжі Чорного моря. Проте Львів і Судак – одна країна, маркером виступає єднальний сполучник *і*.

Вкраїна і руїна – наша рима [29, с. 20]. Поняття *Вкраїна і руїна* входять до образного вислову, який становить художнє перебільшення (гіперболу). Повне розорення, занепад ототожнюються з поняття руїни; маркером топоніма-символу виступає розмовно-поетична форма лексеми *Україна*.

Слугують засобом графостилістики. У поезії: *торжество Звірячого Едему* [28, с. 155] топонім-символ *Едем* символічно пов'язаний з місцем, що позначає: 1) теплий край і 2) рай, вічнозелену й сонячну країну [14, с. 87].

Багатокрапка у прикладі: *Батурин, Галич... і Росія, / й дощі – бліді немов посли / зі Скандинавії* [28, с. 48] слугує для передачі перерваного мовлення (думки), бо Батурин (гетьманська столиця) і Галич (центр Галицько-Волинського князівства) – українські міста, відокремлені від Росії як ворожої країни. У такий спосіб І. Малкович впливає на зорову увагу читача, пунктуаційно показує розрив дружніх зв'язків.

Виконують конкретно-символічну функцію. За допомогою прийому звукопису автор досягає емоційного ефекту у відтворенні думки. Протиставляється російська та українська вимова топонімів у рядках: *вони тепер кажуть «Пєски», хоч я знаю, що тут були «Піски»* [29, с. 30]. Піски – селище

в Ясинуватському районі Донецької області України, захоплене окупантами, через це український топонім-символ зазнав зросійщення.

«Врятуй, / видибай, Боже, його з-під Дибальцевого» [29, с. 32]. Дебальцеве – місто в Донецькій області, в липні 2014 року під Дебальцевим у ході російсько-українського збройного конфлікту розгорнулися інтенсивні бойові дії. Поет навмисно змінює літеру *e/u* (*Дебальцеве* – *Дибальцеве*), оскільки в такий спосіб досягає емоційної реалізації думки. Фонетична зміна апелює до відомої українцям легенди, коли за наказом князя Володимира зі Старокиївської гори був скинутий в Дніпро ідол Перуна – головного божества слов'янського пантеону. Кияни бігли за ідолом уздовж берега і кричали: «видубай, боже, видубай» (видубай – виринай). На символічне значення топоніма вказує звертання: *Врятуй, / видибай, Боже*.

Отже, основними стилістичними функціями топонімів-символів у поетичному тексті є інформаційна та образно-емоційна.

Висновки до розділу 3

На авторський вибір фітоніма, зооніма чи топоніма як символу в поетичному тексті впливає увесь символічний всесвіт – міфологія, фольклор, біблійські та літературні уявлення, обрядовість.

Стилістичні функції фітонімів, зоонімів і топонімів як літературних символів найповніше розкриваються у складі тропів (гіпербола, епітет, метафора, метонімія, порівняння, персоніфікація).

Фітосимволи у поетичному тексті аналізованих збірок виконують стилістичні функції засобів художньої виразності: 1) виступають у складі епітетів (створять епітетні сполуки); 2) засвідчені у складі гіперболи; 3) зазнають персоніфікації; 4) входять до порівняльної конструкції; 5) можуть бути компонентом метафоричних висловлень; 6) характеризують ставлення автора до природи.

Зооніми автор найчастіше використовує з метою переносно-образного переосмислення певних ознак людини. Зоосимволи слугують творенню художніх образів. Найчастіше зооніми-символи активізуються у складі метафор та гіпербол. Зооніми-символи увиразнюють поетичний текст. Спостерігаємо поодинокі приклади використання зоонімів у складі літоти, персоніфікації, порівняння.

Стилістичний потенціал топонімів-символів визначається обсягом їх поняттєвого змісту у творенні художнього образу, емоційним забарвленням. У поетичній мові І. Малковича топоніми-символи постають маркерами минулого; слугують ознаками реаліями сьогодення; виступають засобами графостилістики.

ВИСНОВКИ

Фундаментальні категорії і поняття, що формують шкалу цінностей, культуру того чи іншого народу, закладені в багатьох щоденно вживаних словах. У цих висловлюваннях відображено своєрідне бачення, розуміння явища або предмета об'єктивної дійсності. Вивчення мови в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням і духовно-практичною діяльністю є пріоритетним напрямком лінгвістики кінця XX і початку XXI ст. і в науці іменується антропоцентричною тенденцією. У зв'язку з цим сучасна лінгвістика покликана реконструювати підґрунтя відображення позамовної дійсності у мовних знаках.

Проведений аналіз лінгвосимволів у збірках «Подорожник» та «Яксунині береги» І. Малковича дозволяє зробити ряд висновків. У процесі виконання магістерського дослідження:

1. Розглянуто теоретичні засади вивчення символу як універсальної естетичної категорії. Доведено, що символи являють собою складні знаки з єдиним комплексом у плані вмісту, який створюється складанням і поєднанням значень (у мовному відношенні). Слово-образ та ідея виступають у символічному зв'язку, взаємно доповнюють один одного.

2. Схарактеризовано лінгвостилістичну природу символу. З'ясовано, що слово-символ пов'язане з предметом асоціативно, семантика слова-символу характеризується наявністю символічного фону та символічної компетенції мовців. Розвідки з мовознавства спрямовані на з'ясування мовної лінгвостилістичної природи символу, вивчення особливостей його функціонування в художньому тексті. У сучасній мовознавчій науці тривають дослідження в галузі символознавства за такими напрямками: символіка поетичних текстів, мовна символіка, християнська та біблійна символіка, особливості функціонування мовних символів у творчості письменників, символи українського фольклору, слова-символи у фразеології.

3. Висвітлено проблему класифікації символів у вітчизняному мовознавстві. За ступенем абстрактності символи поділено на чотири структурні групи: абстрактно-символічні образи; предметно-символічні образи, власне

художні, стилізовані й символічні зображення природних сутностей (елементи ландшафту, стихії, атмосферні явища) та предметів і ручних виробів; рослинна символіка і зооморфна символіка. У роботі проаналізовано класифікації символів О. Потапенка, В. Коцура, В. Куйбіди (за етнолінгвістичним принципом), О. Лосєва (за тематичними групами), М. Дмитренка (за етнолінгвістичним та міфологічним критеріями) тощо. Ученим-мовознавцем В. Кононенком розроблено класифікацію слів-символів на позначення сакральної сфери українців (архетипні, космогонічні, біблійні, абстрактні, рослинні й орнітологічні, анімалістичні, антропологічні слова-символи, символи довкілля, явищ природи, предметних і абстрактних назв, символи-міфологеми). З'ясовано, що символ постає у мові повноцінним словом з певним лексичним значенням. Крім прямого значення та переносних, виступаючи як символ, слово набуває нового змісту, символічного значення (похідне значення, переносне значення, метафоричне значення та ін.). Слово-символ пов'язане з предметом асоціативно, через інше слово, номінативне значення якого безпосередньо спрямоване на об'єктивну дійсність.

4. Лінгвосимволи, репрезентовані в поетичній мові І. Малковича, розподілено за п'ятьма групами; Зокрема, виділено фітосимволи, зоосимволи, антропоніми-символи, теоніми-символи й топоніми-символи.

5. Фітосимволи класифіковано за чотирма мікрогрупами: національні (народно-поетичні) (*барвінок, безсмертник, болиголов, вишні*), традиційні (загальновідомі) (*виноград, картопля, конюшина, кукурудза*), індивідуальні (авторські) (*бузки, каштани, незабудка, ожина*), міфологічні (*євшани, липа*).

6. З-поміж зоосимволів виділено: національні (народно-поетичні) (*вовки, ворони, зозулі, коні*), традиційні (*ведмеді (ведмедик), вужі, козуля*), індивідуальні (авторські) (*мікроб, пташина жанна д'арк*), символи літературного походження (*бридке качатко, коза-дереза*).

7. З'ясовано, що антропоніми-символи представлено чотирма групами; Виділено національні (*Володимир Великий, Ізяслав Ярославич, Ярополк Ізяславич*), традиційні (*Бах, Босх, Ганс, Геракліт*), індивідуальні (авторські)

(*Майстер Світів (Кант), Малий ковчиг, Поп Лавський, Юзь*), лінгвосимволи літературного походження (*Гамлет, Дедал, Навзікая, Офелія*).

8. Встановлено, що топоніми-символи представлено такими різновидами: національні (*Батурич, Броди, Березови, Вкраїна (Україна)*), традиційні (*Армавір, Відень, Гамбург, Давня Еллада*), індивідуальні (авторські) (*Дибальцеве, Яксунин берег*), символи літературного походження (*Едем, Роксоланія*).

7. Теоніми-символи репрезентовано такими групами одиниць: національні (*Вій, Дух (прабог), Доля, Перун, Стрибог*) й традиційні (*Бог, Геркулес, Господь, Зевес*) лінгвосимволи.

8. Здійснено аналіз частотності фіксації лінгвосимволів. У збірках «Подорожник» та «Яксунині береги» нараховано 206 лінгвосимволів. Встановлено, що переважають антропоніми-символи (79) – 38,3%; наступною групою за частотою вживання є топоніми-символи (38) – 18,4%; група фітосимволів нараховує (35) – 16,9%; зоосимволи становлять (33) – 16,0%; найменше вживаними є теоніми-символи (21) – 10,1%. Здійснено аналіз частотності фіксацій лінгвосимволів на основі отриманих даних про функціональну активність кожного з них, що сприяє успішному вирішенню наступних, власне стилістичних завдань наукового дослідження: виявленню стилістичного потенціалу лінгвосимволів та способів реалізації їхніх зображально-виражальних можливостей, з'ясування ступеня поетичних перетворень окремих номінацій, традиційності чи новизни поетичних уживань.

9. Проаналізовано стилістичні функції символів у мові творів І. Малковича. З'ясовано, що фітосимволи у поетичному тексті аналізованих збірок виконують стилістичні функції засобів художньої виразності. Вони засвідчені у епітетних (*небесні фіалки, прив'язі чорнобривці, крилаті лаври*), персоніфікованих (*стогнуть ожини*), порівняльних (*я там сиджу, мов незабудка, буденна мов картопля*), метафоричних конструкціях (*не над ними калина палає, часник втягає в себе лють земну*).

10. Зооніми автор використовує, як правило, з метою приписування ознак тварин людині. Зоосимволи слугують творенню художніх образів. Найчастіше зооніми представлені у складі метафор (*їжаком котився світ, Юрій приїхав на білому коні – за вікном падає сніг*) та гіпербол (*гусятка малі попідрастають за ніч, знову в річках згігантіють соми*). Стилістичний потенціал топонімів-символів визначається обсягом змісту, емоційним забарвленням.

Отже, у поетичній мові І. Малковича лінгвосимволи є важливим структурно-семантичним компонентом, який розкриває неповторне авторське «Я». Поетичний ідіостиль митця у трансформованому вигляді зберігає сліди фольклорно-міфологічного та християнського мислення. Символічний світ І. Малковича – це цілий спектр поетичних знаків, образів, метаформ, які заглиблені в культурний, історичний, ментальний образ України. Кожне слово, кожна строфа засвідчують високу поетичну майстерність і клопітку роботу із словом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альбота С. Символ VS образ: до питання термінологічної варіативності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 2016. № 842. С. 107–110. (Серія : Проблеми української термінології : збірник наукових праць).
2. Анісімова Н. П. Театралізована модель світу у поезії Івана Малковича з фольклорно-міфологічними мотивами. Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ : БДПУ, 2010. Вип. XXIII. Ч. II. С. 36–47. (Серія : Лінгвістика і літературознавство).
3. Барилова Г. К., Глуховцева К.Д. Українська етнолінгвістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 228 с.
4. Беценко Т. П. Мовно-естетичні знаки української культури як невід'ємні складники поетичного лінгвостилю (на прикладі мовотворчості Івана Малковича). Філософія науки: традиції та інновації : науковий журнал МОН України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка ; [редкол.: М. М. Ведмедєв, В. С. Бугрій, І. О. Снегірьов та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 1 (19). С. 172–181.
5. Беценко Т. П. Світ поетичного слова В. Голобородька-сюрреаліста. Слово і Час. Київ, 2018. № 6. С. 32–43.
6. Беценко Т. П. Філологічний аналіз художнього тексту (на прикладі поезії В. Стуса «На колимським морозі калина»). Українська література в загальноосвітній школі : наук.-метод. журнал, 2012. № 1. С. 14–19.
7. Бойван О. С., Ковтун О. В. Антропоніми та їх ключові характеристики у книгах Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер». Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського, 2020. Т. 31 (70) № 2. Ч. 2. С. 35–41. (Серія : Філологія. Соціальні комунікації).
8. Вільчинська Т. П. Реалізація теонімічного фрейму в поетичних текстах Степана Галябарди. Матеріали Міжнар. наук. конф. «Проблеми загального та порівняльно-історичного мовознавства» (на пошану пам'яті професора

В.В. Лучика); Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2020 р. С. 31–33.

9. Гегель Г. В. Ф. Эстетика: в четырех томах. Под. ред. М. А. Лифшица. Москва : Искусство, 1969. Т. 2. 326 с.

10. Горчак Т. Ю. Словесний образ-символ в американській поезії XX століття: когнітивно-семіотичний аспект: дис. ... канд. філологічних наук: 10.02.04 – германські мови. Київ, 2009. 210 с.

11. Дмитренко М. К. Символи українського фольклору: монографія. Київ : Оріон-Прінт, 2011. 400 с.

12. Домилівська Л. В. Лінгвістична проблематика текстової інтерпретації символу. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика, 2008. Вип. 17. С. 124–132.

13. Енциклопедичний словник символів культури України; за заг. ред. В.П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В. М., 2015. 912 с.

14. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник; НАН України, Ін-т мовознав. імені О. О. Потебні. Київ : Довіра, 2006. 703 с.

15. Івасюта М. І. Мовні символи у творчості письменників Буковини кінця XIX – початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Чернівці : Рута, 2008. 20 с.

16. Кант И. Собрание сочинений. В 8 т. Т. 5. Критика способности суждения. Под общ. ред. А. В. Гулыги. Москва : Чоро, 1994. 414 с. (Серия : Мировая философская мысль).

17. Козловська Д. В. Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні характеристики поетонімії романів українських письменниць початку XXI століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця, 2018. 260 с.

18. Колесникова Л. Л. Феномен словесного символу як об'єкт лінгвістичних досліджень. Лінгвістика : зб. наук. пр. № 1 (32). Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. С. 53–60.

19. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 272 с.
20. Кононенко В. Українська лінгвокультурологія. Київ : Вища шк., 2008. 327 с.
21. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. Упоряд., приміт. І. П. Бетко, А.М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. Київ : Либідь, 1994. 384 с.
22. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу. Мовознавство. Київ, 2004. № 5–6. С. 12–22.
23. Кравченко Э. В. Система символов в языке ранней поэзии А. Белого : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 – языки народов СССР. Москва, 1994. 202 с.
24. Купач Т. Г. Топонімія як мовний образ території України. Наукові записки Вінницького педуніверситету, 2010. Вип. 21. С. 148–156. (Серія : Географія).
25. Лемець Л. В. Символи в поезії Івана Франка: лінгвостилістичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2018. 230 с.
26. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф. Москва : Изд-во МГУ, 1982. 479 с.
27. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. М.: Искусство, 1995. 320 с.
28. Малкович І. Подорожник. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2016. 288 с. (Серія : Українська поетична антологія).
29. Малкович І. Яксунині береги. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2020. 56 с.
30. Маслова В. А. Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста: учеб. пособ. Минск : Высшая шк., 1997. 156 с.
31. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови. Київ : Вища шк., 2003. 475 с.
32. Микитенко А. В. Тлумачення поняття символу як найбільш складного знаку. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», 2016. Вип. 62. С. 221 – 223. (Серія : Філологічна).

33. Микитів Г. В. Символ як експресема в українських народних ліричних піснях. Актуальні проблеми слов'янської філології, 2010. Вип. XXIII. Ч. 4. С. 241–247.

34. Некрасова А. В. Поетична модель світу Івана Малковича (на прикладі вживання фітонімів у віршованій формі). Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих науковців «Україністика: нові імена в науці». Бахмут: Горлівський інститут іноземних мов, 2020. С. 103–107.

35. Некрасова А. В. Фітосимволи фольклорного походження у поетичному дискурсі І. Малковича. Матеріали IX Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 15–16 квітня 2021 р.) / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 197–203.

36. Оліфіренко Л. Символіка фітонімів у ліричних творах Василя стуса. Рідна мова. Квартальник українського вчительського товариства у Польщі, 2013. Вип. 9. URL : http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=simvol-ka-f-ton-m-v (дата звернення : 21.10.21).

37. Платон. Государство. Собрание сочинений : в 4-х т. Т. 3. Под общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. Москва : Мысль, 1994. 654 с.

38. Послання апостола Павла до євреїв. Біблія. Новий Заповіт; пер. І. Огієнка. URL : <https://uk.wikisource.org/wiki/> (дата звернення : 20.10.21).

39. Потебня О. О. Естетика і поетика. Київ : Мистецтво, 1985. 302 с.

40. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 331 с.

41. Сиріна А. В. Стилiстичні функції топонімів-символів у поетичній мові І. Малковича. Актуальні питання філології та методології : зб. наук. праць студ. і магістр. Сумського держ. пед. ун-ту імені А. С. Макаренка (жовтень 2021 р.).

42. Сиротіна В. О. Поняття «символ» у лінгвістичному аспекті. Мовознавство, 1986. № 2. С. 52–56.

43. Сковорода Г. Повне зібрання творів. У 2 т. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 2. 576 с.

44. Словник іншомовних слів; за ред. В. Лук'янюка. Київ, 2001–20. URL : <https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml> (дата звернення : 21.10.21).
45. Словник іншомовних слів; за ред. член.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. 1-ше вид. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. 776 с.
46. Словник української мови : в 11 т.; АН УРСР. Ін-т мовознав.; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980.
47. Слухай (Молотаева) Н. В. Символ в кругу смежных и близкородственных понятий. Слово. Символ. Текст. Киев, 2006. С. 172–183.
48. Сэпир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологи. Москва: Прогресс, 1993. 656 с.
49. Таран О. С. Семантика символів природи в поезіях Олександра Олеся: лінгвопоетичний та етнокультурний аспекти : автореф. дис... к.ф.н. Харків, 2002. 20 с.
50. Тележкіна О. О. Фітоніми в поетичному мовленні Леоніда Талалая. Актуальні проблеми філології та перекладознавства, 2016. Вип. 10 (3). С. 125–131.
51. Тихоша В. І. Народні назви фітонімів в українській мові. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : збірник. Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Вип. 30. С. 215–219.
52. Тихоша В. Семантико-стилістичні функції символів у романі Василя Барки «Жовтий князь». Науковий вісник ХДУ. Херсон : Вид-во ХДУ, 2013. Вип. 19. С. 108–112. (Серія : Лінгвістика).
53. Философская энциклопедия. Сост. и гл. ред. В. Кемеров. Панпринт, 1998. URL : <http://terme.ru/dictionary/183/word/simvol> (дата звернення : 20.10.21).
54. Філь Г. Символи як структурно-семантичні компоненти фразеологічних одиниць мікросистеми «фауна». Рідне слово в етнокультурному вимірі, 2013. С. 279–286.
55. Фоменко О. С. Поняття «символ» і його осмислення у сучасній лінгвістиці. Проблеми семантики слова, речення та тексту. Київ, 2010. Вип. 25. С. 402–409.

56. Фромм Э. Забытый язык. Душа человека. Москва : Республика, 1992. 277 с.

57. Хаботнякова П. С. Кореляція понять «образ», «символ» та «образ-символ» у сучасній лінгвістичній парадигмі (на прикладах творів Френка Перетті). Вісник КНЛУ, 2015. Т. 18. № 2. С. 190–194. (Серія : Філологія).

58. Хлистова Н. Метафоричний дискурс Ліни Костенко. Актуальні проблеми сучасної філології. Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Ізмаїл, 21 лютого 2017 р.). Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2017. С. 95–99.

59. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навч. посіб. для студ. ф-ту укр. філол.; за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.

60. Шелестюк Е. В. Символ versus троп: сравнительный анализ семантики. Филологические науки, 2001. № 6. С. 50–58.

61. Юзвяк О. О. Національно-культурна специфіка зоонімів на прикладах фразеологічних одиниць української, англійської та французької мов. Молодий вчений, 2015. Вип. 6 (21). Ч. 2, червень. С. 105–108. (серія : Філологічні науки).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Лінгвосимволи в поетичній інтерпритації І. Малковича

№ пор.	Приклад використання лінгвосимволу
1.	<i>Господи Боже дітей і суніць запаших / на зелених напнутих тобою пагорбах / берегах... [29, с. 4]</i>
2.	<i>...Бог як той вітчим / на вагах важить доблесті... [29, с. 9]</i>
3.	<i>У Яксунинім березі / де коники трав'яні перестрибують через дітей / нанизую стиглі суніці... [29, с. 4]</i>
4.	<i>...я вдосвіта на Івана мився щороку в холодній росі... [29, с. 4]</i>
5.	<i>...корона нашого Володимира Великого... [29, с. 6]</i>
6.	<i>...підтверджена Папою корона короля / Ізяслава Ярославича / і юнача королівська корона / Ярополка Ізяславича... / і пишна корона короля Данила.... [29, с. 6]</i>
7.	<i>«Господи помози рабу своєму Петрові, / Остапкові, Ставрові, Данилові... / Помилуй Валерця... Помози Архипцю...» [29, с. 7]</i>
8.	<i>...зі срібними ложечками / такими довгов'язими – казав Ігор – мовби ними / лікують горла лебедям... [29, с. 8]</i>
9.	<i>І порожній саркофаг Ярослава... [29, с. 8]</i>
10.	<i>Ворони нанесли порожніх шкаралущ... [29, с. 9]</i>
11.	<i>...загляда / в уявний Гамбург чи в небесний Відень [29, с. 9]</i>
12.	<i>...свідчим і «Щедриком» і Анною... [29, с. 9]</i>
13.	<i>Ходжу-броджу нашою любою Роксоланією... [29, с. 10]</i>
14.	<i>О мій лісе мій консуле гідний поеми Кленовича... [29, с. 10]</i>
15.	<i>На узліссях твоїх наші коні ранкові пасуться... [29, с. 10]</i>
16.	<i>О мій лісе, шляхетний мій князю, горлички в твоїх кучерях / туркочуть... [29, с. 11]</i>
17.	<i>Чайковський. Симфонія – шоста. [29, с. 12]</i>

18.	<i>Русанівка. По вівторках Білецьких навідує Кочур.</i> [29, с. 14]
19.	<i>Господар перебира на балконі яблучка райські...</i> [29, с. 14]
20.	<i>...сто а чи й більше велетенських левів...</i> [29, с. 16]
21.	<i>...сплять Березови...</i> [29, с. 16]
22.	<i>...весна сплавляє всі свої бузки...</i> [29, с. 16]
23.	<i>...26 боярських родів: Арсеничі, Білавичі, Бодруги, Бодуровичі, / Кузичі, Косовичі, Куничичі, Малковичі, / Симчичі, Ґеники, Скільські, Склеповичі, / Сулятицькі, Голинські, Ільницькі, Лазаровичі, / Негричі, Дрогомирецькі, Романчичі, Перцовичі, / Томичі, Фіцичі, Урбановичі...</i> [29, с. 17]
24.	<i>бояри – Сень Малкович, Івашко Арсенич...</i> [29, с. 17]
25.	<i>...Мікеланджело в Римі Сікстинську капелу творив...</i> [29, с. 17]
26.	<i>...снили про Руську державу...</i> [29, с. 18]
27.	<i>...хижак який ізжер козулю душі її не успадкує...</i> [29, с. 18]
28.	<i>Лиш вірний Гордієнко, / образи стамувавши, прилетить на заклик гетьмана...</i> [29, с. 19]
29.	<i>...буденна мов картопля / позавчорашня / а свіжа й сонячна як м'якоть помаранча...</i> [29, с. 19]
30.	<i>...неначе ми в Сізіфовій землі / народжені...</i> [29, с. 20]
31.	<i>Вкраїна і руїна – наша рима</i> [29, с. 20]
32.	<i>...можеш Україну шукати і ніде її не знайдеш...</i> [29, с. 23]
33.	<i>Кант / виходить назустріч їм, мов по курантах.</i> [29, с. 24]
34.	<i>«Росія – це наш найлютіший ворог».</i> [29, с. 25]
35.	<i>...припливли кораблі, / і всі присяглися Єлизаветі...</i> [29, с. 25]
36.	<i>О Майстре Світів, навіть після життя, / буває, жартуєш ти геть не до міри.</i> [29, с. 25]
37.	<i>Святий лемківський / Єжи Герасимовичу / Юрку русинський...</i> [29, с. 26]
38.	<i>...неспішно пропливає різдвяний нью-йорк...</i> [29, с. 28]

39.	<i>...містер леонтович – король різдвяного настрою!</i> [29, с. 28]
40.	<i>...пітер вільховський – автор англійських слів до «щедрика»...</i> [29, с. 28]
41.	<i>...вони тепер кажуть «Пески», хоч я знаю, що тут були «Піски»...</i> [29, с. 30]
42.	<i>Тепер замість Дзюб, Солов'яненків – клюєви і соловйови...</i> [29, с. 30]
43.	<i>Стогнуть ожини.</i> [29, с. 31]
44.	<i>...знову вовки будуть ситі, а ситі, / знову в річках згігантіють соми</i> [29, с. 32]
45.	<i>«Врятуй, / видибай, Боже, його з-під Дибальцевого...»</i> [29, с. 32]
46.	<i>...в нічному небі під Києвом / рухається на північ вервечка НЛО</i> [29, с. 35]
47.	<i>...ти готовий до офіри, / та ні за кого вбратись в стріли, як за Ісуса – Себастьян...</i> [29, с. 36]
48.	<i>Вчора, на Златоуста, я похлинувся тортом.</i> [29, с. 37]
49.	<i>...поет, що рід його вийшов з Бродів...</i> [29, с. 37]
50.	<i>Та нам не впервінок, / лиш чому ти опісля береш і крадеши наш барвінок?</i> [29, с. 37]
51.	<i>Сьогодні найкращий день для збирання винограду...</i> [29, с. 44]
52.	<i>Це ти намалювала тих оленів / що поставали обабіч возика...</i> [29, с. 44]
53.	<i>...Навзікая у Давній Елладі.</i> [29, с. 45]
54.	<i>Неласкаво, немов з Армавіра...</i> [29, с. 46]
55.	<i>Бог творив тебе в вишніх покоях, в найвищим з натхнень... із небесних фіалок...</i> [29, с. 52]
56.	<i>...малому в подушку черпа / неба із янголами.</i> [28, с. 5]
57.	<i>...гусятка малі попідрастають за ніч.</i> [28, с. 5]
58.	<i>...ні ведмедик ні качечка ані гусеня...</i> [28, с. 8]
59.	<i>...небесний гансе християне / ще одне бридке качатко...</i> [28, с. 8]

60.	<i>...зозулі під росами сплять, / зелені стебла цибулі / з низеньких туманів стримлять. [28, с. 13]</i>
61.	<i>...равлики біло мурують / тихі свої церковці. [28, с. 13]</i>
62.	<i>Злови мені маленьку жабку... [28, с. 14]</i>
63.	<i>...просто/ за крайньою з лип / в тінь свою / мовчки / вкладемося. [28, с.18). Запахи в липах потоплені. [28, с. 24]</i>
64.	<i>Час би змахнути крильми / понад цей змерзлий спориш... [28, с. 19]</i>
65.	<i>Чути, як в тиші нічній / тверднуть у слив кісточки. [28, с. 19]</i>
66.	<i>...я твій малий ковчиг галамазький [28, с. 21]</i>
67.	<i>...ось і гуси вертають з левади... [28, с. 22]</i>
68.	<i>...їжаком котився світ. [28, с. 27]</i>
69.	<i>...лиш дозволь моїм коням гнідим / досягти Конотопу... [28, с. 28]</i>
70.	<i>...будуть гризти ночей коржі / і нюхати євшани. [28, с. 30]</i>
71.	<i>Будуть гнати скажено овець, / вірних травити псів... [28, с.30)</i>
72.	<i>...ялинка – чарівна різдвяна квочка. [28, с. 31]</i>
73.	<i>На клавесині пісеньку сумну / рум'яний Моцарт носом долубає. [28, с. 31]</i>
74.	<i>Це заглядають в шпарку від ключа / трирічні Дон-Жуан і Казанова. [28, с. 31]</i>
75.	<i>На вод яйці мов птах усівся Дух... [28, с. 34]</i>
76.	<i>...зцілюча виринатиме калина / на сотнях затаєних кораблів [28, с. 35]</i>
77.	<i>...проступили в літописах вен / Херсонес і вітри за Сулою. [28, с. 35]</i>
78.	<i>Запитали: Перун чи Стрибог? [28, с. 39]</i>
79.	<i>Доле, журбо вояцька, / хмару цю пронеси. [28, с. 41]</i>
80.	<i>Горді, лягли на міни / на ще українській землі. [28, с. 41]</i>
81.	<i>Не над ними калина палає, / не над нами реве вороння... [28, с. 43]</i>
82.	<i>...я метнуся на Львів і Судак... [28, с. 43]</i>
83.	<i>О північна козо-дерезо, / що ти тут загубила? [28, с. 45]</i>

84.	<i>Свиснув рак – встав байрак – загуло!</i> [28, с. 45]
85.	<i>У Таврії крислаті лаври...</i> [28, с. 46]
86.	<i>...тільки орли тавричеські літають...</i> [28, с. 46]
87.	<i>Човенці чалять на Кубань...</i> [28, с. 47]
88.	<i>Батурин, Галич... і Росія, / й дощі – бліді немов посли / зі Скандинавії.</i> [28, с. 48]
89.	<i>...не можна покладатися тільки на солов'їв дитино</i> [28, с. 59]
90.	<i>Й тобі дадуть горіх маленький...</i> [28, с. 63]
91.	<i>...печений Сковорода піччю Єкатери́ни...</i> [28, с.:64]
92.	<i>...рясні тягнуть від Січі дими...</i> [28, с. 65]
93.	<i>....за Гераклітом / нам двічі не ввійти...</i> [28, с. 66]
94.	<i>Надлетіли три горобці / перервали крильцями/ думку...</i> [28, с. 68]
95.	<i>Сізіф не хоче бути зрозумілим.</i> [28, с. 70]
96.	<i>В дуплі регоче буйний Кампанелла.</i> [28, с. 73]
97.	<i>Цей мак для себе відсудили / дванадцять шершнів.</i> [28, с. 75]
98.	<i>Офелію вода забрала, / а Гамлет – поки режисер ще.</i> [28, с. 75]
99.	<i>Ігор – витязь той словянський – зараз рушить до походу; / Ярославна проводжає...</i> [28, с. 76]
100	<i>Вже дружині земля руська / над / шоломами / на метр.</i> [28, с. 77]

Додаток 2

**Реєстр лінгвосимволів у поетичній мові І. Малковича на матеріалі збірок
«Подорожник», «Яксунині береги»**

1. Анна	104. бридке качатко
2. Армавіра	105. Броди
3. Арсеничі,	106. Бузки
4. Архипець	107. Валерець
5. барвінок	108. ведмедик
6. Батурин,	109. виноград
7. Бах	110. вирій
8. бджоли	111. вишні
9. безсмертник	112. вівці
10. Березови	113. Відень
11. Білавичі,	114. Вій
12. Білецькі	115. Вкраїна
13. Бог	116. Вовки
14. Бодруги,	117. Володимир Великий
15. Бодуровичі,	118. ворони (вороння)
16. болиголов	119. вужі
17. Босх	120. Галич
18. Гамбург	121. Жанна Д'арк
19. Гамлет	122. Зевес
20. ганс	123. земля руська
21. Геракліт	124. Златоуст
22. Геркулес	125. зозулі
23. Голинські,	126. Іван
24. Гордієнко	127. Івашко Арсенич
25. горіх	128. Ігор
26. горлички	129. їжак
27. горобці	130. Ізяслав Ярославич
28. Господь	131. Ільницькі,

29. гречка	132. Ісус
30. гуси (гусеня, гусятка)	133. Казанова
31. Геніки,	134. калина
32. Давня Еллада	135. Кампанелла
33. Данило	136. Кант
34. Дедал	137. картопля
35. Дзюба	138. качечка
36. Дибальцеве (Дебальцеве)	139. каштани
37. Доленга-Ходаковський	140. Київ
38. Доля	141. Кленович
39. Дон-Жуан	142. Ключев
40. Дрогомирецькі	143. коза-дереза
41. Дух (прабог)	144. козуля
42. Евридіка	145. коники трав'яні
43. Едем	146. коні
44. Ельфи	147. Конотоп
45. ерос	148. конюшинка
46. Ефи	149. корова
47. євшани	150. Косовичі,
48. Єжи Герасимович	151. Криворівня
49. Юрко Русинський	152. Кубань
50. Єлизавета	153. Кузичі
51. Єрусалим	154. кукурудза
52. жабка	155. Петро
53. кульбаби	156. Піски
54. Кунічичі	157. Пітер вільховський
55. лаври	158. помаранч
56. Лазаровичі	159. Поп Лавський
57. лань	160. проліски
58. лебеді	161. пси
59. леви	162. равлики
60. Леонтович (король різдвяного настрою)	163. рак
61. Лесбос	164. Рим
	165. римський імператор

62. липа	166. Роксоланія
63. Львів	167. Романчичі
64. Майстер Світів (Кант)	168. Росія
65. мак	169. Росія
66. Малий кович	170. Русанівка
67. Малковичі	171. Руська держава
68. Месія	172. рутка
69. Мікеланджело	173. Сахара
70. Моцарт	174. Себастьян
71. Навзікая	175. Сень Малкович
72. Негричі	176. Симчичі,
73. незабудка	177. синичка
74. Нью-йорк	178. сиройжка
75. Ожина	179. Сізіф
76. ожина	180. Сізіфова земля
77. Олег	181. Скандинавія
78. Олена	182. Скільські
79. олені	183. Склеповичі
80. Ольвія	184. слива
81. орли	185. солов'ї
82. Остапко	186. Соловійов
83. Офелія	187. Соловяненко
84. Перун	188. соми
85. Перцовичі	189. Хірон
86. Спіноза	190. Цахес
87. спориш	191. Чайковський
88. Ставро	192. часник
89. стебла цибулі	193. чорнобровці
90. Стрибог	194. шершень
91. Судак	195. Юда
92. Сулятицькі,	196. Юзь
93. суніці	197. Юра
94. Таврія	198. яблуна
95. Томичі	199. яблучка райські

96. Україна	200. Яксунин берег
97. українська земля	201. ялинка
98. упирі	202. янголи
99. Урбановичі	203. Яринка
100. Фавни	204. Ярополк Ізяславич
101. фіалки	205. Ярослав
102. Фіцичі	206. Ярославна
103. Херсонес	

Додаток 3

Факультативне заняття з української мови на тему: «Художньо-стильові особливості поезії Івана Малковича (на прикладі поезії «Подорожник»)

Клас: 8.

Тема: «Художньо-стильові особливості поезії Івана Малковича
(на прикладі поезії «Подорожник»).

Мета уроку: поглибити знання учнів про творчість Івана Малковича; проаналізувати ідейно-художній зміст поезії «Подорожник»; формувати вміння здійснювати лінгвостилістичний аналіз; розвивати культуру зв'язного мовлення, пам'ять, образне мислення, увагу, спостережливість; виховувати почуття пошани до творчості письменника, усвідомлюючи те, що моральні якості – стрижень гуманізму.

Тип уроку: комбінований урок.

Міжпредметні зв'язки: українська література.

Обладнання: портрет І. Малковича, міні-виставка поетичних збірок митця; відеофрагмент про видавництво, презентація.

*Хай це можливо і не найсуттєвіше
але ти дитино
покликана захищати своїми долоньками
крихтну свічечку букви «ї»
І. Малкович*

Перебіг уроку

I. Мотиваційний етап.

Слово вчителя: Доброго дня, учні. З радістю вітаю вас на факультативному занятті з української мови, на якому ми розглянемо творчість вже відомого вам письменника, перекладача та редактора І. Малковича та спробуємо здійснити лінгвостилістичний аналіз поезії «Подорожник».

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Слово вчителя: спершу давайте пригадаємо окремі факти з життя Івана Антоновича Малковича, створимо ментальний портрет поета (з'ясуємо, чим він вирізняється серед багатьох талановитих поетів).

1. Батьківщина Івана Малковича. (*Івано-Франківщина*).
 2. Родина, з якої походив письменник. (*Селянська*).
 3. Клас, який закінчив митець слова у музичному училищі. (*Клас скрипки*).
 4. Навчальний заклад, після закінчення якого І. Малкович отримав вищу освіту. (*Філологічний факультет Київського державного університету*).
 5. Назви видавництв, де працював письменник. (*«Веселка», «Молодь»*).
 6. Письменники, твори яких видавав І. Малкович. (*Т. Шевченко, Леся Українка, Б.-І. Антонич*).
 7. Назва власного видавництва; рік його заснування. (*«А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 1992 р.*).
 8. Мова віршованих перекладів і переспівів Малковича. (*Польська, англійська, російська*).
 9. Якими поетичними збірками представлена оригінальна творчість письменника. (*«Білий камінь», «Ключ», «Вірші», «Із янголом на плечі», «Подорожник»*).
 10. Зазначте про три розкоші І. Малковича. (*Перечитування улюблених книжок, укладання уявних антологій, довге-довге споглядання світу у вікно*).
 11. Кого із зарубіжних письменників часто згадує І. Малкович? (*Горація*).
 12. На даний час І. Малкович не тільки поет, але й... (*Видавець*).
- Примітка. За кожну правильну відповідь передбачено 1 бал.*

ІІІ. Сприйняття та вивчення нового матеріалу.

Слово вчителя: поет, видавець, скрипаль, кавалер ордену усмішки, до речі, орден усмішки – це міжнародна премія, яку присуджують людям, котрі приносять радість дітям.. Закінчив скрипковий клас Івано-Франківського музичного училища. Після закінчення філологічного факультету Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка працював редактором видавництв «Веселка», «Молодь». Тоді ним було підготовлено до друку чимало гарних

видань (твори Т. Шевченка, Лесі Українки, Б.-І. Антонича), а нових задумів було ще більше. Щоб їх здійснити, 1992 заснував власне видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», на рахунку якого нині півсотні різноманітних, чудово ілюстрованих дитячих книжок українською мовою. І. Малкович має віршовані переклади і переспіви (з польської, англійської, російської літератур). Український переклад останньої книжки про Гаррі Поттера – найперший у світі. Оригінальна творчість представлена поетичними книжками «Білий камінь», «Ключ», «Вірші», «Із янголом на плечі».

Своє творче та життєве кредо Іван Малкович висловив у передмові до збірки «Із янголом на плечі»: *«З кожною осінню залишається чимраз менша жменька слів, які весь час хочеться мати із собою, про суть яких хочеться думати – просто думати і все. І коли все ж наважуєшся щось записати, завжди ризикуєш здатися банальним, адже так багато людей любили ці слова, дихали ними. Прагнеш простоти й природної вишуканості, а натомість все частіше доводиться згадувати Горація: «Звідки, наприклад, цей глечик, якщо ти до амфори брався?..».*

Його називають ангелом-охоронцем української книги: він береже українську мову в нашій державі через видання.

У 2016 році вийшла нова збірка І. Малковича «Подорожник». До книги вибраного (1961) увійшли вірші зі збірок «Білий камінь» (1984), «Ключ» (1988), «Вірші» (1992), «Із янголом на плечі» (1997), «Вірші на зиму» (2006), «Все поруч» (2010), «Подорожник» (2013, І-ше видання), а також деякі з найновіших поезій.

Виразне читання поезії «Подорожник» та **бесіда** за змістом твору.

- Які думки і почуття навіяла вам поезія «Подорожник»?
- У чому, на вашу думку, полягає ідея поезії?
- З якою метою автор використовує фітонім **подорожник** у поезії?
- Які властивості подорожника засвідчують ці рядки: *«Я ж... подорожник, / прикладайте мене до рани...»?*
- Чому ліричний герой асоціює себе з **подорожником**?

- Яке, на вашу думку, символічне значення заковано у фітонімі **подорожник**?

Слово вчителя: відома в Україні рослина лободових засвідчена в джерелах з назвами *подорожник* (від **дорога**, мотивується, ймовірно, місцем зростання), *наземка* (за дуже малим ростом рослини), *хрятковець* (утворена від українського діалектизму хрястка «хрящ»).

К. Олійникова звертає увагу на те, що Іван Малкович заявив про себе як поета віршем «Подорожник». Аналізуючи вірш, дослідниця робить висновки: *«З першого погляду зміст його простий: травину цю топчуть люди і тварини, але у скрутну хвилину прикладають до рани; заживуть рани – забувають, і знову топчуть безжально. Мораліте Малковича мало такий підтекст: «Топчіть мене, зневажайте, але коли в тому буде потреба, – прикладайте мене до рани. Бо я – подорожник!» Але саме ця остання фраза розкривала надзвичайно глибокий зміст поезії. У ній – естетичне кредо поета: в час, коли знецінюються високі ідеали, мораль втрачає свої позиції під натиском цинізму і зневіри, протистояти цьому, знеболити й загоїти душевні рани здатна лише творча особистість».*

Отже, у мовомисленні І. Малковича «поет – подорожник», той, що гоїть душевні рани, «по-дорожній», оберіг людських доль. Така позиція була свідченням мужності і сміливості поета.

VI. Закріплення вивченого матеріалу.

Творче завдання: складіть та запишіть асоціативне гроно-символ до фітоніма **подорожник** та, скориставшись словником В. Жайворонка «Знаки української етнокультури», порівняйте ваші варіанти із запропонованими у словнику:

Подорожник – рослина родини подорожникових (*подорожник блошиний, подорожник великий, подорожник індійський, подорожник ланцетолистий, подорожник середній*). Здавна відомі в народі своїми цілющими, лікувальними властивостями. За допомогою цього зілля зцілюють рани, витягують запалення, лікують вушні та очні хвороби, прикладають до опіків, укусів бджіл, гадюк. Також його підвішують змутиками у дворі, аби всілякі гади повзучі десятою дорогою обминали хату і обійстя [14].

V. Домашнє завдання.

Знайти у збірці «Подорожник» І. Малковича поезію, у якій автор використовує флоролексему, та проаналізувати її значення, спираючись на тлумачний словник або словник символів української мови.

Додаток 4

План роботи мовно-літературного гуртка

«Лінгвосимвол у художньому тексті» для учнів старшої школи

Мета та завдання гуртка:

- не дублюючи навчальну програму, логічно доповнити її, розширюючи і поглиблюючи знання з української мови;
- створити умови для розкриття потенціалу здібних учнів, які мають нахил до творчої роботи та вивчення дисциплін гуманітарного профілю;
- сприяти поглибленню та урізноманітненню знань з української мови, культури усного і писемного мовлення, вироблення навичок граматичного письма, оформлення творчих робіт, збирати, систематизувати і описувати мовознавчі факти;
- формувати національну гордість за нашу мову, бажання боротися з її забрудненням;
- виховувати якості патріота України.

Форми роботи:

• лекційні заняття;	• робота зі словником;
• семінарські заняття;	• участь у шкільних
• пошукова робота (збирання матеріалів, ілюстрацій для подальшої презентації);	конференція;
	• участь в організації тематичних заходів.

В основі гурткової роботи лежить принцип добровільності.

Основними педагогічними принципами, що забезпечують реалізацію програми, є такі:

- облік вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини;
- доброзичливий психологічний клімат на занятті;
- оптимальне поєднання форм діяльності;
- доступність.

Навчання за програмою здійснюється у вигляді теоретичних і практичних занять з учнями. Заняття можуть проводитися в різних формах: огляди поетичних новинок і звіти про прочитані книги, робота в групах, дискусії, бесіди, вікторини, зустрічі з поетами, конкурси, літературні вечори.

Семінарське заняття №1

на тему: «Дослідження народно-поетичних фітосимволів у мовотворчості Івана Малковича (на прикладі поезії «Тут / де ми тепер долітовуємо це літо»»»

Клас: 10.

Тема: «Дослідження народно-поетичних фітосимволів у мовотворчості Івана Малковича» (на прикладі поезії «Тут / де ми тепер долітовуємо це літо»)

Мета уроку: поглибити знання учнів про творчість Івана Малковича; проаналізувати ідейно-художній зміст поезії «Тут / де ми тепер долітовуємо це літо» у збірці «Подорожник»; формувати вміння здійснювати лінгвостилістичний аналіз; розвивати культуру зв'язного мовлення, пам'ять, образне мислення, увагу, спостережливість; виховувати почуття пошани до творчості письменника, усвідомлюючи те, що моральні якості – стрижень гуманізму.

Тип уроку: комбінований урок.

Міжпредметні зв'язки: українська література.

Обладнання: портрет І. Малковича, міні-виставка поетичних збірок митця; відеофрагмент про видавництво, презентація.

*Наша абетка починається із
Ангела та закінчується Янголом,
від А до Я.
І. Малкович*

Перебіг семінару

I. Мотиваційний етап.

Слово вчителя: Доброго дня, шановні учні. З радістю вітаю вас на семінарському занятті з української мови, на якому ми розглянемо мовотворчість вже відомого вам письменника, перекладача та редактора І. Малковича та спробуємо дослідити вживання народно-поетичних фітосимволів у його творчому доробку.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Слово вчителя: спершу давайте пригадаємо окремі факти з життя Івана Антоновича Малковича, створивши портретно-асоціативне ґроно.

III. Сприйняття та вивчення нового матеріалу.

Слово вчителя: поет, видавець, скрипаль, кавалер ордену усмішки, до речі, орден усмішки – це міжнародна премія, яку присуджують людям, котрі приносять радість дітям.

Своє творче та життєве кредо Іван Малкович висловив у передмові до збірки «Із янголом на плечі»: *«З кожною осінню залишається чимраз менша жменька слів, які весь час хочеться мати із собою, про суть яких хочеться*

думати – просто думати і все. І коли все ж наважуєшся щось записати, завжди ризикуєш здатися банальним, адже так багато людей любили ці слова, дихали ними. Прагнеш простоти й природної вишуканості, а натомість все частіше доводиться згадувати Горация: «Звідки, наприклад, цей глечик, якщо ти до амфори брався?..».

Ось як написав про Івана Малковича Дмитро Павличко: «Він має музичну освіту, що благодатно відбивається на його творах. Літературними вчителями цього автора можна назвати Євгена Плужника та Богдана-Ігора Антонича. Але, приглянувшись уважніше до його поезії, побачимо, що в нього є третій і, можливо, найголовніший наставник – Павло Тичина. Вчитися для Івана Малковича – як, зрештою, для кожного справжнього митця, – не значить наслідувати у письмі, а бути подібним лише у світовідчужанні, в жаданні певної естетичної досконалості. Але ж це поет, цілком своєрідний, справдешній. Його варто знати вже хоч би за те, що він в жодному слові своєму не покривив почуттям, що він дуже цільний у тому настрої, котрий можемо назвати уболінням за добротою, лагідністю життя, що він у кожному образі являє свіжість і вишуканість».

У 2016 році вийшла нова збірка І. Малковича «Подорожник». До книги вибраного (1961) увійшли вірші зі збірок «Білий камінь» (1984), «Ключ» (1988), «Вірші» (1992), «Із янголом на плечі» (1997), «Вірші на зиму» (2006), «Все поруч» (2010), «Подорожник» (2013, I-ше видання), «Яксунині береги» (2020).

Робота з текстом поезії «Тут / де ми тепер долітовуємо це літо» та **бесіда** за змістом твору.

- Які думки навіяла вам поезія «Тут / де ми тепер долітовуємо це літо»?
- За допомогою яких кольорів ви б могли передати почуття, що виникли у вас під час прочитання поезії?
- Хто, на вашу думку, є ліричним героєм цього твору?
- Як би ви охарактеризували цю людину?
- Яка пора року описана в поезії? Наведіть цитати з тексту поезії.
- З якою метою автор використовує фітосимвол **чорнобривці** у поезії?

- Чому, на вашу думку, автор використовує прикметник **прив'ялі** щодо **чорнобривців**?
- Чому запах чорнобривців, на вашу думку, асоціюється у головного героя сумом (*чому так пронизливо й імлаво-сумно / пахнуть отут чорнобривці*)?

Слово вчителя: отже, давайте спершу з'ясуємо, що означає поняття «фітосимвол». Н. Анісімова наголошує, що вірші І. Малковича представляють «карпатський терен». У поезії трансформуються уявлення карпатських верховинців про оточуюче довкілля. Світ у поетичній інтерпретації І. Малковича постає у колориті гуцульських традицій, адже дитинство І. Малкович провів у Карпатах, тому у віршовій мові митця відтворені зорові картини на тлі гірської природи. Фітосимволи тут займають домінуючу позицію.

- Яке, на вашу думку, символічне значення заковано у фітосимволі **чорнобривець**?

Слово вчителя: робота зі словниками (*Енциклопедичний словник символів культури України*; за заг. ред. В.П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В. М., 2015. 912 с.; *Словник української мови* : в 11 т.; АН УРСР. Ін-т мовознав.; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980; Жайворонок В. В. *Знаки української етнокультури* : словник-довідник; НАН України, Ін-т мовознав. імені О. О. Потебні. Київ : Довіра, 2006. 703 с.).

Чорнобривець – «однорічна трав'яниста декоративна рослина родини складноцвітих із запашними квітками жовтого кольору» [46, XI, с. 356]. Символізує рідну домівку, рідний край, юнацьку красу [14, с. 643]. Чорнобривці – «символ життя, сонця, надії, тривалості життя, української оселі» [13, с. 876].

Отже, у віршованих рядках чорнобривці постають символом смутку, невеселого життя, на що вказує дієприкметник *прив'ялі*: *Плакали колись ведмеді рудошерсті / і довго нюхали прив'ялі чорнобривці* [28, с. 123]. Слабкий аромат зів'ялих квітів навіює тугу за кращим періодом життя – літом.

VI. Закріплення вивченого матеріалу.

Творче завдання: складіть та запишіть власне поетичне висловлення, увівши до складу народно-поетичний фітосимвол **чорнобривець**.

V. Домашнє завдання.

Знайти у збірці «Подорожник» І. Малковича поезію, у якій автор використовує фітосимвол, та проаналізувати її значення, спираючись на тлумачний словник або словник символів української мови.